

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

Қ.И.Сәтбаев атындағы қазақ ұлттық зерттеу техникалық университеті

Э.А.Түркебаев атындағы жобаларды басқару институты

«Бизнес және менеджмент» кафедрасы

Нұрғиса Нұрасыл
Кушербаева Мадина
Әбдікерім Инабат

ДИПЛОМДЫҚ ЖОБА

«Инновациялық технологиялар негізінде халықты ауыз сумен қамтамасыз
етудегі МЖӘ мүмкіндіктері(облыс мысалында)»

5B051000-Мемлекеттік және жергілікті басқару

Алматы 2019

КАЗАКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

Қ.И.Сәтбаев атындағы қазақ ұлттық зерттеу техникалық университеті

Э.А.Түркебаев атындағы жобаларды басқару институты

«Бизнес және менеджмент» кафедрасы

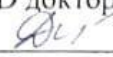
5B0501000 - Мемлекеттік және жергілікті басқару

БЕКІТЕМІН

«Бизнес және менеджмент»

Кафедра меңгерушісі

PhD докторы, профессор

 С.Н. Досова
« » 2019 ж.

**Дипломдық жобаны орындауға арналған
ТАПСЫРМА**

Білім алушылар: Нұрғиса Нұрасыл, Кушербаева Мадина, Әбдікерім Инабат
Тақырыбы: «Инновациялық технологиялар негізінде халықты ауыз сумен
камтамасыз етудегі МЖӘ мүмкіндіктері (облыс мысалында)»

Университет ректорының «25» 09. 2018 ж. №1064-б бұйрығымен бекітілген
Аяқталған жұмысты тапсыру мерзімі «20» сәуір 2019 ж.

Дипломдық жобада қарастырылатын мәселелер тізімі

- 1) Қазақстанда МЖӘ енгізудің құқықық аспектілерін мемлекеттік колдау;
- 2) Шетелдік МЖӘ тәжірибесінің дамуының тенденцияларын көрсету;
- 3) Жамбыл облысының экономикалық көрсеткіштерін талдау;
- 4) «ViV» инновациялық технологиясы негізінде халықты ауыз сумен
камтамасыз ету тетігін енгізу.

Сызбалық материалдардың тізімі (міндетті сызбалар дәл көрсетілуі тиіс)
13 кесте, 11 сурет. Ұсынылған негізгі әдебиет барлығы 16

Дипломдық жоба дайындау
КЕСТЕСІ

Бөлімдер атауы, қарастырылатын мәселелер тізімі	Ғылыми жетекшіге көрсету мерзімі	Ескерту
1) Қазақстанда МЖӘ енгізудің құқықтық аспектілерін мемлекеттік қолдау;	15.01.2019ж	<i>орында</i> <i>БЖ</i>
2) Шетелдік МЖӘ тәжірибесінің дамуының тенденцияларын көрсету;	15.03.2019ж	<i>орында</i> <i>БЖ</i>
3) Жамбыл облысының экономикалық көрсеткіштерін талдау;	15.04.2019ж	<i>орында</i> <i>БЖ</i>
4) «ViV» инновациялық технологиясы негізінде халықты ауыз сумен қамтамасыз ету тетігін енгізу.	22.04.2019ж	<i>орында</i> <i>БЖ</i>

Аяқталған дипломдық жоба бөлімдеріне норма бақылаушының қойған
қолтаңбасы

Бөлімдер атауы	Кеңесшілер (тегі, аты, әкесінің аты)	Қолтаңба қойылған мерзімі	Қолы
Норма бақылаушы	Ж.Ж.Султанбекова	13.05.2019	<i>Сул</i>

Ғылыми жетекшісі: *БЖ* Примжарова Калияш Куанышевна

Тапсырманы орындайтын білім алушылар: Нұргиса Нұрасыл, Кушербаева
Мадина, Әбдікерім Инабат.

Күні «30» 04 2019 ж.

Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық зерттеу техникалық университеті,
Э.А.Түркебаев атындағы жобаларды басқару институты
«5B051000 – Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығының 4 курс
студенттері Нұргиса Нұрасыл, Әбдікерім Инабат, Кушербаева Мадиналардың
«**Инновациялық технологиялар негізінде халықты ауыз сумен
қамтамасыз етудегі МЖӘ мүмкіндіктері (облыс мысалында)**» атты
тақырыбына жазылған дипломдық жобаға

ПІКІР

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің негізгі мақсаты экономикалық субъектілерге неғұрлым сапалы қызметтер ұсыну шартымен қолданыстағы объектілерді, сондай-ақ өндірістік, нарықтық және әлеуметтік инфрақұрылым объектілерін қайта жаңартуға/жаңғыртуға және жаңаларын құруға жәрдемдесу болып табылады.

Қолданыстағы ұлттық заңнамаға сәйкес мемлекеттік-жеке серіктестік мемлекеттік және жеке әріптес арасында байланысты 3 жылдан 30 жылға дейінгі мерзімге шарт жасасу жолымен расталған ынтымақтастық деп танылды. Халық санының өсуімен бірге жүретін ауыз судың жетіспеуі мыңжылдықтың проблемасы болуы мүмкін - барлық су қорының 3,7% - ы ғана тұщы суға келеді. Жаһандық жылыну, урбанизация және тұщы су қорының жетіспеушілігі, олардың біркелкі бөлінбеуімен қатар, осы проблеманың шешімін іздестіруді өзектендіреді. Қазақстан өзінің геосаяси орналасуына байланысты су ресурстарының тапшылығы бар ел болып табылады. Республиканың меншікті сумен қамтамасыз етілуі - жылына бір азаматқа 6 мың м³.

Жамбыл облысы-біздің зерттеуіміздің объектісі, көлдер мен өзендердің болуына қарамастан, бір жердің шоғырлануы мен өзендердің су аздығына байланысты тұщы судың айтарлықтай тапшылығын бастан кешуде. Бұл жағдай өңір халқының өмір сүру жағдайын нашарлатады және оның экономикалық дамуына әсер етеді. Қазіргі уақытта өңірде ауыз су беру құдықтар үшін Ұңғымаларды бұрғылау, өзен арнасын бұру арқылы каналдарды салу арқылы жүзеге асырылады. Сонымен қатар, алыс орналасқан елді мекендер, мысалы, Т. Рысқұлов ауданындағы "Жүгірме" шаруа қожалығы суды тасымалдау арқылы алады.

Міне, осы тұрғыдан алғанда авторлардың таңдап алған тақырыбы өзекті деп есептеймін.

Дипломдық жоба кіріспе, үш тараудан, қорытынды және пайдаланылған әдебиет тізімінен тұрады.

Жұмыстың алғашқы бөлімінде, МЖӘ-нің мазмұны, мәні және сипаттамасы ұғымдары, Қазақстанда МЖӘ енгізудің құқықтық аспектілеріне зерделеу жасалған, Шетелде мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тәжірибесі ерекшеліктері жіктеп көрсеткен.

Екінші бөлімде Жамбыл облысының әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерін талдау берілген, мұндағы Т.Рысқұлов ауданындағы Құлан

ауылдық округінің халқын ауыз сумен қамтамасыз етуді талдау жасалған және де Инновациялық технологияны енгізудің экономикалық көрсеткіштері берілген.

Үшінші бөлімде Құлан ауылы, халықты «ViV» инновациялық технологиясы негізінде ауыз сумен қамтамасыз етудің МЖӘ тетігін әзірлеу, оның ішінде «ViV» инновациялық технологиясы негізінде халықты ауыз сумен қамтамасыз ету тетігін енгізу проблемалары жобасы көрсетілген.

Нұрғиса Нұрасыл, Әбдікерім Инабат, Кушербаева Мадиналардың дипломдық жобасы өзіне қойылған талаптарды толық орындаған және тақырыпқа сай жазылған деп келе, дипломдық жобаны Мемлекеттік аттестациялық комиссияның алдына қорғауға жіберуге болады деп есептеймін.

Пікір беруші, Ғылыми жетекші

«Бизнес және менеджмент» кафедрасының
э.ғ.к., доцент, ХАА академигі

К.К.Примжарова

Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық зерттеу техникалық университеті,
Э.А.Түркебаев атындағы жобаларды басқару институты
«5B051000 – Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығының 4 курс
студенттері Нұргиса Нұрасыл, Әбдікерім Инабат, Кушербаева Мадиналардың
**«Инновациялық технологиялар негізінде халықты ауыз сумен
камтамасыз етудегі МЖӨ мүмкіндіктері (облыс мысалында)»** атты
тақырыбына жазылған дипломдық жобаға

СЫН-ПІКІР

Халық санының өсуімен бірге жүретін ауыз судың жетіспеуі мыңжылдықтың проблемасы болуы мүмкін - барлық су қорының 3,7% - ы ғана тұщы суға келеді. Жаһандық жылыну, урбанизация және тұщы су қорының жетіспеушілігі, олардың біркелкі бөлінбеуімен қатар, осы проблеманың шешімін іздестіруді өзектендіреді.

Қазақстан өзінің геосаяси орналасуына байланысты су ресурстарының тапшылығы бар ел болып табылады. Республиканың меншікті сумен қамтамасыз етілуі - жылына бір азаматқа 6 мың м³.

Міне, осы тұрғыдан алғанда авторлардың таңдап алған тақырыбы өзекті деп есептеймін.

Дипломдық жоба кіріспе, үш тараудан, қорытынды және пайдаланылған әдебиет тізімінен тұрады.

Жұмыстың алғашқы бөлімінде, МЖӨ-нің мазмұны, мәні және сипаттамасы ұғымдары, Қазақстанда МЖӨ енгізудің құқықтық аспектілеріне зерделеу жасалған, Шетелде мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тәжірибесі ерекшеліктері жіктеп көрсеткен.

Екінші бөлімде Жамбыл облысының әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерін талдау берілген, мұндағы Т.Рысқұлов ауданындағы Құлан ауылдық округінің халқын ауыз сумен қамтамасыз етуді талдау жасалған.

және де Инновациялық технологияны енгізуін экономикалық көрсеткіштері

05.05.2019

<https://panel.plagiat.pl/web/main/printReport.html>

Краткий отчет

Университет:	Satbayev University
Название:	Инновациялық технологиялар негізінде халықты ауыз сумен қамтамасыз етудегі МЖӨ мүмкіндіктері.docx
Автор:	Нұрғиса Нұрасыл, Әбдікерім Инабат, Қушербаева Мадина
Координатор:	Сәнімгуль Досова
Дата отчета:	2019-04-30 12:03:55
Коэффициент подобия № 1:	10,1%
Коэффициент подобия № 2:	5,0%
Длина фразы для коэффициента подобия № 2:	25
Количество слов:	8 344
Число знаков:	65 695
Адреса пропущенные при проверке:	
Количество завершенных проверок:	41

К вашему сведению, некоторые слова в этом документе содержат буквы из других алфавитов. Возможно - это попытка скрыть позаимствованный текст. Документ был проверен путем замещения этих букв латинским эквивалентом. Пожалуйста, уделите особое внимание этим частям отчета. Они выделены соответственно. Количество выделенных слов 5

Самые длинные фрагменты, определенные, как подобные

№	Название, имя автора или адрес гиперссылки (Название базы данных)	Автор	Количество одинаковых слов
1	URL_ https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D2%B1%D1%80%D0%B0%D1%80_%D0%A0%D1%8B%D1%81%D2%9B%D2%B1%D0%BB%D0%BE%D0%B2_%D0%B0%D1%83		57
2	Жастар кәсіпкерлігінің дамуын мемлекеттік қолдау NARXOZ (NEU) (Кафедра Государственное управление)	Сейтжан Ы.С., Дунбаев М.И., Казимов Е.Б.	47
3	URL_ https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D2%B1%D1%80%D0%B0%D1%80_%D0%A0%D1%8B%D1%81%D2%9B%D2%B1%D0%BB%D0%BE%D0%B2_%D0%B0%D1%83		47
4	URL_ https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D2%B1%D1%80%D0%B0%D1%80_%D0%A0%D1%8B%D1%81%D2%9B%D2%B1%D0%BB%D0%BE%D0%B2_%D0%B0%D1%83		44
5	URL_ https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D2%B1%D1%80%D0%B0%D1%80_%D0%A0%D1%8B%D1%81%D2%9B%D2%B1%D0%BB%D0%BE%D0%B2_%D0%B0%D1%83		43
6	URL_ https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D1%8B%D0%BB_%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D1%8B%D1%81%D1%8B		37
7	URL_ https://stud.kz/referat/show/62289		34
8	URL_ https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D2%B1%D1%80%D0%B0%D1%80_%D0%A0%D1%8B%D1%81%D2%9B%D2%B1%D0%BB%D0%BE%D0%B2_%D0%B0%D1%83		31
9	URL_ https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D2%B1%D1%80%D0%B0%D1%80_%D0%A0%D1%8B%D1%81%D2%9B%D2%B1%D0%BB%D0%BE%D0%B2_%D0%B0%D1%83		29
10	URL_ https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D2%B1%D1%80%D0%B0%D1%80_%D0%A0%D1%8B%D1%81%D2%9B%D2%B1%D0%BB%D0%BE%D0%B2_%D0%B0%D1%83		25

Документы, в которых найдено подобные фрагменты: из RefBooks

Не обнаружено каких-либо заимствований

Документы, содержащие подобные фрагменты: Из домашней базы данных

<https://panel.plagiat.pl/web/main/printReport.html>

№	Название (Наименование)
1	Сайт таблицы Сайт

22

Документы, вы

№	Название (Название)
1	Всесоюзный институт НАРХО
2	Жаңару НАРХО
3	Қазақ ӘДІМІТ М. АУЕЛ
4	ТҮРК НАРХО
5	Қарым Қазақ ОБРА
6	Қарым Қазақ

27

27

Документы.	
№	Источ.
1	УРЛ http://
2	УРЛ http://
3	УРЛ http://
4	УРЛ http://
5	УРЛ http://
6	УРЛ http://
7	УРЛ http://
8	УРЛ http://
9	УРЛ http://

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ
МИНИСТРЛІГІ
Қ.САТПАЕВ УНИВЕРСИТЕТІ**

«Экономика» факультеті

«Қорғауға жіберілді»

«Экономика және бизнес» кафедрасының

менгерушісі

э.ғ.к., профессор

Досова С.Н.

№ _____ хаттама, _____ 20__ ж.

ДИПЛОМДЫҚ ЖОБА

тақырыбы:

**«Инновациялық технологиялар негізінде халықты ауыз сумен
қамтамасыз етудегі МЖӘ мүмкіндіктері (облыс мысалында) »**

**«5B090500 – Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығы
бойынша**

Орындағандар:

4 курс (4 ж.о.) студенттері _____

Нұрғиса Нұрасыл

Әбдікерім Инабат

Кушербаева
Мадина

Ғылыми жетекші:

э.ғ.к., доцент _____

К.К.Примжарова

Алматы, 2019

МАЗМҰНЫ

	КІРІСПЕ	4
1	Мемлекеттік жеке – меншік әріптестіктің теориялық негіздері	7
1.1	МЖӘ-нің мазмұны, мәні және сипаттамасы	7
1.2	Қазақстанда МЖӘ енгізудің құқықтық аспектілері	12
1.3	Шетелде мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тәжірибесі	14
2	Жамбыл облысының дамуының әлеуметтік экономикалық талдауы	19
2.1	Жамбыл облысының әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерін талдау	19
2.2	Т.Рысқұлов ауданындағы Құлан ауылдық округінің халқын ауыз сумен қамтамасыз етуді талдау	23
2.3	Инновациялық технологияны енгізудің экономикалық көрсеткіштері	27
3	Инновациялық технология негізінде халықты ауыз сумен қамтуда мемлекеттік жеке – меншік серіктестіктің мүмкіндігі	32
3.1	Құлан ауылы, халықты «ViV» инновациялық технологиясы негізінде ауыз сумен қамтамасыз етудің МЖӘ тетігі	32
3.2	«ViV» инновациялық технологиясы негізінде халықты ауыз сумен қамтамасыз ету тетігін енгізу проблемалары	35
	ҚОРЫТЫНДЫ	39
	ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	41

Аннотация

Дипломдық жобаның тақырыбы: **«Инновациялық технологиялар негізінде халықты ауыз сумен қамтамасыз етудегі МЖӘ мүмкіндіктері (облыс мысалында)»**. Халық санының өсуімен бірге жүретін ауыз судың жетіспеуі мыңжылдықтың проблемасы болуы мүмкін - барлық су қорының 3,7% - ы ғана тұщы суға келеді. Жаһандық жылыну, урбанизация және тұщы су қорының жетіспеушілігі, олардың біркелкі бөлінбеуімен қатар, осы проблеманың шешімін іздестіруді өзектендіреді. Бұл жоба тәуекелдерді талдау және анықтау бизнес - идеяларды іске асыру кезінде болашақта қателер мен қаржылық шығындарды болдырмауға мүмкіндік береді. Құлан ауылы, халықты «ViV» инновациялық технологиясы негізінде ауыз сумен қамтамасыз етудің МЖӘ тетігін анықтайды. «ViV» инновациялық технологиясы негізінде халықты ауыз сумен қамтамасыз ету тетігін енгізу проблемаларын шешуге көмек береді.

Аннотация

Тема дипломного проекта: **«Возможности ГЧП в обеспечении населения питьевой водой на основе инновационных технологий (на примере области)»**. Недостаток питьевой воды, сопровождающейся ростом численности населения, может стать проблемой тысячелетия - только 3,7% всего водного фонда приходится на пресную воду. Глобальное потепление, урбанизация и недостаток запасов пресной воды, наряду с их неравномерным распределением, актуализируют поиск решений этой проблемы. Данный проект позволяет анализировать и выявлять риски при реализации бизнес - идей избежать ошибок и финансовых затрат в будущем. Село Кулан определяет механизм ГЧП обеспечения населения питьевой водой на основе инновационной технологии "ViV". Будет способствовать решению проблем внедрения механизма обеспечения населения питьевой водой на основе инновационных технологий» ViV".

Annotation

The theme of the diploma project: "the Possibility of PPP in the provision of drinking water on the basis of innovative technologies (for example, the region)." The lack of drinking water, accompanied by population growth, can become a problem of the Millennium - only 3.7% of the total water supply is fresh water. Global warming, urbanization and scarcity of fresh water, along with their uneven distribution, are actualizing the search for solutions to this problem. This project allows you to analyze and identify risks in the implementation of business ideas to avoid mistakes and financial costs in the future. Kulan village determines the mechanism of PPP provision of drinking water on the basis of innovative technology "ViV". It will contribute to the solution of problems of implementation of the mechanism of providing the population with drinking water on the basis of innovative technologies" ViV".

КІРІСПЕ

Жобаның өзектілігі. Халық санының өсуімен бірге жүретін ауыз судың жетіспеуі мыңжылдықтың проблемасы болуы мүмкін - барлық су қорының 3,7% - ы ғана тұщы суға келеді. Жаһандық жылыну, урбанизация және тұщы су қорының жетіспеушілігі, олардың біркелкі бөлінбеуімен қатар, осы проблеманың шешімін іздестіруді өзектендіреді.

Қазақстан өзінің геосаяси орналасуына байланысты су ресурстарының тапшылығы бар ел болып табылады. Республиканың меншікті сумен қамтамасыз етілуі - жылына бір азаматқа 6 мың м³.

Жамбыл облысы-біздің зерттеуіміздің объектісі, көлдер мен өзендердің болуына қарамастан, бір жердің шоғырлануы мен өзендердің су аздығына байланысты тұщы судың айтарлықтай тапшылығын бастан кешуде. Бұл жағдай өңір халқының өмір сүру жағдайын нашарлатады және оның экономикалық дамуына әсер етеді. Қазіргі уақытта өңірде ауыз су беру құдықтар үшін Ұңғымаларды бұрғылау, өзен арнасын бұру арқылы каналдарды салу арқылы жүзеге асырылады. Сонымен қатар, алыс орналасқан елді мекендер, мысалы, Т. Рысқұлов ауданындағы "Жүгірме" шаруа қожалығы суды тасымалдау арқылы алады. Біз оларға бұрын республикада қолданбаған және пайдалану өте оңай ауадан су конденсациялау технологиясын пайдалануды ұсынамыз.

Дипломдық жобаның мақсаты - тұрғындар саны аз елді мекендер үшін ауадан су алудың инновациялық технологиясын пайдалану негізінде халықты ауыз сумен қамтамасыз ету бойынша мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тетігін әзірлеу.

Дипломдық жобаны одан әрі дамыту үшін біз әртүрлі көздер есебінен жобаны іске асыруға тұрақты қаржылық қолдауды қамтамасыз ету үшін ақпараттық өзара іс-қимылды ұсынамыз. Бұл ретте халықтың атаулы әлеуметтік қорғалуы қамтамасыз етіледі. Сумен қамтамасыз етуде қаржыландыруды ұлғайтуға материалдық ресурстар мен санитарлық нормалардың қажеттіліктеріне сәйкес өндірушілерді мемлекеттік қолдау ықпал ететін болады. Қаржыландыру трансферттер, жеңілдікті кредиттер, кедендік және салықтық жеңілдіктер арқылы жүргізіледі.

Дипломдық зерттеулердің мақсаттарына сәйкес келесі **міндеттер** анықталады:

- Қазақстанда МЖӘ енгізудің құқықтық аспектілерін мемлекеттік қолдау;
- Шетелдік МЖӘ тәжірибесінің дамуының тенденцияларын көрсету;
- Жамбыл облысының экономикалық көрсеткіштерін талдау;
- «ViV» инновациялық технологиясы негізінде халықты ауыз сумен қамтамасыз ету тетігін енгізу;

Дипломдық жобаны жазу барысында әлеуметтік-экономикалық, статистикалық көрсеткіштерді талдаудың салыстырмалы әдістері мен ғылыми-зерттеу жүйесі қолданылды. Жұмыс барысында осы саладағы

ғылыми қоғамдастықтың зерттеу нәтижелері, сондай-ақ социологиялық зерттеулер жүргізілді.

Сондықтан аталмыш саланы дамытудың көп деңгейлі жүйесін құра отырып, мемлекеттік басқарудың барлық деңгейлерінде жүйелі бақылау шараларын қолдана отырып, МЖӘ дамыту бағытында көбірек жұмыс істеу қажет.

Біріккен Ұлттар Ұйымының Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы (ФАО) сарапшыларының пікірінше, судың болмауы қазіргі заманғы проблема болуы мүмкін: "XX ғасырда суды тұтыну ғаламшар халқының санына қарағанда екі есе жылдам өсті. 1 млрд. астам адам таза суға қол жеткізе алмайды, ал 2,5 млрд. астам адам су құбыры мен кәрізсіз өмір сүреді". Мысырда "Жаңа алқап" ұлттық жобасы жүзеге асырылуда және тез өсіп келе жатқан халқы бар дамыған держава ретінде қайта өркендеу күтілуде. Оның болашағы шығындарды ақтайды – Ніл суының 10% - ыелдің батыс өңірінде салынып жатқан станцияға бағытталатын болады және Мысырдағы тұрғын үй үшін жарамды жер көлемі 25% - ға артады. 2,8 млн. жаңа жұмыс орны құрылады және 16 млн. астам адам жаңа жобаланатын қалаларға көшірілетін болады.

Сауд Арабиясы мен БАӘ тек өңірде ғана емес, әлемде де суды тұщыландырудың едәуір көлемін қамтамасыз ететін белсенді дамып келе жатқан су инфрақұрылымымен сипатталады. Arab News мәліметтері бойынша, Сауд Арабиясы елдегі тұщы судың 50-70% қамтамасыз ететін Тұщы қондырғыларда күн сайын 1,5 млн баррель мұнай қолданады.

Бұдан басқа, барлық Шығанақ елдерінде ластанған суларды кәдеге жарату және қайта пайдалану үшін дамыған тазарту жүйелері бар. Сарқынды суларды жинау аймағына байланысты 15-70% құрайды. (Бахрейн-100%, тазартылған ағынды суларды пайдалану – Оман (100%) және БАӘ (89%) . Осылайша, бұл жобаның өзектілігі Тұщы су көздерін сақтау үшін, сондай-ақ тұщы су тапшылығының проблемасын шешу үшін мүмкін болатын экономикалық аз шығын жолдарын іздеу үшін барынша көп күш салу қажеттігімен негізделеді.

Қазақстан Әлемдік мұхитқа шыға алмайтын ірі ел болып табылады, оның басым бөлігі шөлді және дала аймақтарынан тұрады (шөлді-36%, дала-35%, шөлейт-18%), сондай-ақ шамалы су бассейнімен сипатталады. Бұл аграрлық өндірісті жүргізудің жоғары тәуекелін тудырады. Бұған мысал-Жамбыл облысы (Солтүстік - шығыс бөлігі). Табиғи су көздерінің жетіспеушілігі өткір мәселе болып табылады, оның шешімі ішінара оны үлкен тереңдікте өндіру жолымен жүзеге асырылады, ал шаруашылық-тұрмыстық қажеттіліктер үшін 15-25 метр тереңдікте жиналатыназ минералданған тазартылған суды пайдаланады. Облыста сумен қамтамасыз ету құдықтар үшін Ұңғымаларды бұрғылау, су арналарын салу арқылы шешіледі. Бұл халықтың қолда бар су ресурстарын үнемді пайдалануына себепші болады.

Қазақстан Үкіметінің негізгі басымдықтарының бірі ұлттық экономиканы кепілді және жеткілікті сумен қамтамасыз ету болып табылады

[1].Республика халқының таза ауыз суға барынша қол жеткізуін белгілеу мақсатында ҚР Үкіметі 2002-2010 жылдарға арналған "Ауыз су" салалық бағдарламаларын әзірледі.[2] және "Ақбұлақ"2011-2020 жылдарға арналған [3].Бұл мәселеге ҚР Президентінің Жолдауында да ерекше орын берілді. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2011 жылғы 28 қаңтардағыҚазақстан халқына Жолдауы[4].Атап айтқанда, бұл құжатта 2020 жылға дейін таза ауыз суға қол жеткізу деңгейін 98%-ға дейін қамтамасыз ету міндеті қойылған(қалаларда орталық сумен жабдықтауға қол жеткізу 100% – ды, ауылдық жерлерде-80% - ды құрауы тиіс).

Өңірлік мемлекеттік басқару органдары бұл мәселені барынша аз шығынмен және барынша тиімділікпен шешуді тұрақты іздеуде.Қазіргі уақытта жергілікті билік органдарына аумақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуын басқару бойынша елеулі өкілеттіктер берілді.Мемлекеттік-жеке меншік әріптестік (МЖӘ) тетігі арқылы бизнес-құрылымдарды тарту осы мақсатқа қол жеткізу жолдарының ең бастысы болып табыладыжәне аумақтарды әлеуметтік-экономикалық дамытуға жәрдемдесу мәселелерінде халықтың жауапкершілігін арттыру.

Осы жобаның тағы бір оң аспектісі оның экологиялық құрамдас бөлігі осы модельде жаңартылатын энергия көздерін (ЖЭК) пайдалануға болады.

Зерттеу объектісіЖамбыл облысы, Құлан ауылыболып табылады.

Жұмыс құрылымы: кіріспе, үш тарау, қорытынды және пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады.

1 МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕ МЕНШІК ӘРІПТЕСТІКТІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

1.1 МЖӘ-нің мазмұны, мәні және сипаттамасы

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің негізгі мақсаты экономикалық субъектілерге неғұрлым сапалы қызметтер ұсыну шартымен қолданыстағы объектілерді, сондай-ақ өндірістік, нарықтық және әлеуметтік инфрақұрылым объектілерін қайта жаңартуға/жаңғыртуға және жаңаларын құруға жәрдемдесу болып табылады.

Қолданыстағы ұлттық заңнамаға сәйкес мемлекеттік-жеке серіктестік мемлекеттік және жеке әріптес арасында байланысты 3 жылдан 30 жылға дейінгі мерзімге шарт жасасу жолымен расталған ынтымақтастық деп танылды[5].

Мемлекеттік және әлеуметтік меншікті басқарудың әлемдік тәжірибесі қаржы қалыптастыру, басқару өнімділігін арттыру және аумақтарды әлеуметтік-экономикалық дамытуда мемлекеттік емес капиталдың қатысуын арттыру мәселелерінде мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің (МЖӘ) тиімділігін көрсетті. Мұндай ынтымақтастық әрбір қатысушылардың даму дәрежесін, сондай-ақ келісімде айқындалатын тәуекелдерді, пайда мен шығыстарды, құқықтар мен міндеттемелерді теңгерімді бөлу өлшемдеріндегі мемлекет пен бизнестің өзара қарым-қатынасын көрсетеді (1-сурет).

1 сурет - Мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің артықшылықтары
Ескерту: авторлар жасаған

Бұл бағыт нақты аумақта инвестициялық жобаларды жүзеге асыру мақсатында экономикалық, ғылыми, техникалық және өзге де ресурстарды салу үшін құқықтық алаң белгілейтін "Концессиялар туралы", ҚР Заңында көрініс тапты[6].

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тетігін пайдалану бизнесті дамыту үшін мемлекет пен жеке секторға бірқатар оң артықшылықтар береді.

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестік-бұл мемлекет пен жеке сектор арасындағы ынтымақтастық нысаны. Жалпы МЖӘ-бұл мемлекеттік органдар мен кәсіпкерлердің тәуекелдерді, пайда мен шығындарды, тиісті шарттарда айқындалатын құқықтар мен міндеттерді теңгерімді бөлу шартымен мемлекеттің жауапкершілігіне жататын салалардағы өзара тиімді ынтымақтастық.

Инфрақұрылымды дамыту, бір жағынан, дағдарысқа қарсы тактикалық шара, екінші жағынан - ұзақ мерзімді экономикалық өсуді қамтамасыз ететін стратегиялық шара болып табылады. Үкімет алдында өсіп келе жатқан халықты қолдау үшін қажетті инфрақұрылымды дамыту және жеткілікті қаржыландыру табу қажеттілігі үнемі өсіп келеді. Бұл ретте мемлекеттік меншікті тиімсіз пайдалану байқалады және азаматтар мен бизнеске көрсетілетін қызметтердің әрдайым қанағаттанарлық сапасы байқалмайды. Үкіметтің шектеулі қаржы мүмкіндіктерінің көпшілігімен үйлесе отырып, бұл қысым инфрақұрылымға инвестициялар үшін жеке сектордың капиталын жұмылдыруға деген қажеттілікті шиеленістіреді. Мұндай проблемаларды еңсеру мақсатында бірқатар елдердің экономикасында бизнес пен биліктің өзара іс-қимылының ерекше нысаны белсенді пайдаланылуда. Әңгіме мемлекеттің және жеке сектордың серіктестік туралы болып отыр, әдетте Public-Private Partnership терминімен белгіленеді. Отандық әдебиетте "мемлекеттік-жеке меншік әріптестік" (МЖӘ) термині қолданылады.

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің негізгі мақсаты мемлекет пен бизнестің ресурстары мен тәжірибесін біріктіру жолымен қоғамның мүддесінде инфрақұрылымды дамыту, экономикалық субъектілерге жоғары сапалы қызмет көрсету шартымен ең аз шығындармен және тәуекелдермен қоғамдық маңызы бар жобаларды іске асыру болып табылады.

Міндеттері:

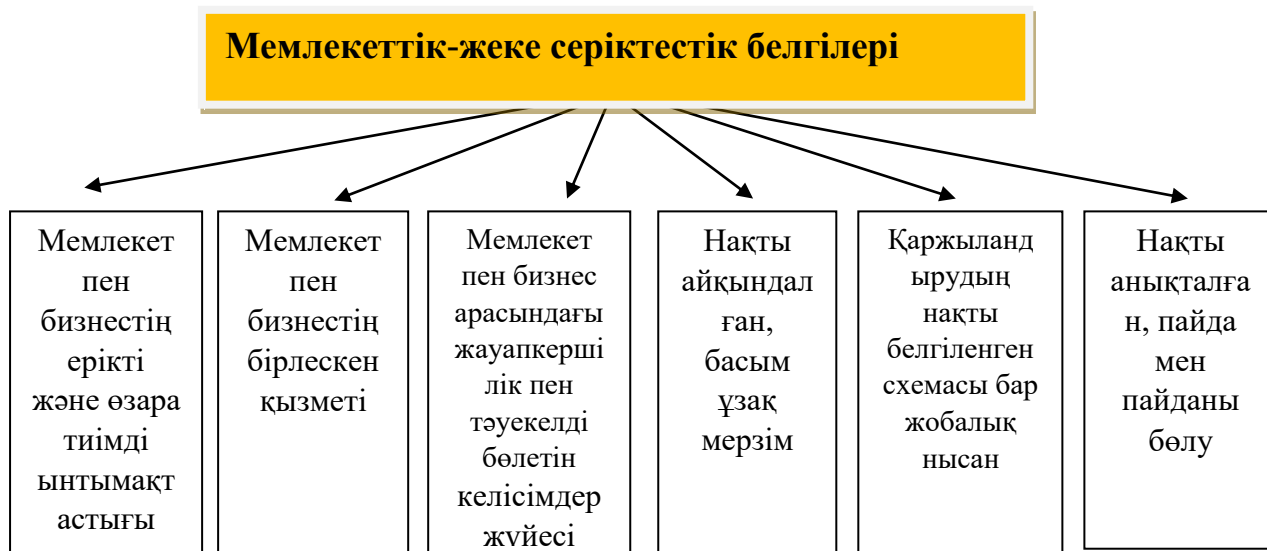
- мемлекеттік активтерді басқаруға жеке секторды тарту
- бюджетке жүктемені төмендету
- инвестиция тарту
- мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимыл үлгілерін кеңейту

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестік - бұл мемлекет пен жеке сектор арасындағы ынтымақтастық нысаны. Жалпы МЖӘ-бұл мемлекеттік органдар мен кәсіпкерлердің тәуекелдерді, пайда мен шығындарды, тиісті шарттарда айқындалатын құқықтар мен міндеттерді теңгерімді бөлу шартымен мемлекеттің жауапкершілік саласына дәстүрлі жататын салалардағы өзара тиімді ынтымақтастығы. МЖӘ тетіктерін пайдалану қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында кең таралған және тізбесін ҚР Үкіметі

айқындайтын объектілерді қоспағанда, экономиканың барлық салаларында жүзеге асырылады. Мемлекеттік әріптестік пен жеке әріптестіктің қатынасы Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 31 қазандағы № 379-V "мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы" Заңымен реттеледі[6].

Әлемдік тәжірибе жеке сектордың инновациялық және инфрақұрылымдық жобаларға қатысуы жобаны іске асыру уақытын қысқартуға, шығындарды азайтуға, жұмыстар мен қызметтерді тұтынушылардың қанағаттану деңгейін арттыруға мүмкіндік беретінін дәлелдеді. Бұл ретте жеке инвестицияларды тартудың маңызды артықшылықтарының бірі-бюджет тарапынан шығындарды қысқарту. Біз сондай-ақ МЖӘ-ні сөздің кең және тар мағынасында қарастыратын боламыз. Алдымен МЖӘ анықтауына барынша кеңінен қолданатын авторлардың МЖӘ анықтамаларына жүгінеміз.

Осылайша, МЖӘ-нің басты белгілері болып табылады (2 сурет)

2 сурет – МЖӘ ресми белгілері

Ескерту: авторлармен құрастырылған

Тұтастай алғанда, экономикалық дамыған елдерде МЖӘ негізінде Ұлттық жобалар мен даму бағдарламаларын іске асыру мемлекет пен жеке компаниялардың өзара іс-қимылының неғұрлым тиімді тетігі болып табылады. МЖӘ түрлі ресурстар мен олардың көздерін үйлестіруге мүмкіндік береді. Әлемдік тәжірибе МЖӘ қоғамның, мемлекеттің және жеке бизнестің мүддесінде экономикалық өсуге және табысқа барынша жәрдемдесетінін және сыбайлас жемқорлықтың таралуына кедергі келтіретінін көрсетеді. Мемлекет МЖӘ шеңберінде капиталды қажетсінетін, ұзақ өтімді жобаларды қаржыландыруды алады, оларға бақылауды жоғалтпайды, ал бизнес экономиканың жаңа салаларына, өсу мен дамудың жаңа көздеріне қол жеткізеді.

МЖӘ объектісі инвестициялық қызмет объектісі болып табылады.

Мемлекеттік-жекешелік әріптестік қатынастарын сипаттай отырып, субъектілік құрамды белгілеу қажет. МЖӘ субъектілері: негізгі (тікелей) қатысушылар - қоғамдық және жеке серіктестер, сондай-ақ әріптестікті ұйымдастыру мен іске асыруға көмек көрсететін тұлғалар.

МЖӘ негізгі белгілері:

- шарттық қатынастар (мемлекет пен жеке сектор арасындағы);
- кеңістікте шектелген, өйткені серіктестік келісім-шарттар тек нақты объектілер үшін ғана жасалады (мысалы, әуежай, жолдар немесе оның бір бөлігі, әлеуметтік инфрақұрылым объектісі және т. б.);
- уақытпен шектелген, өйткені келісім-шарт белгілі бір уақыт кезеңі ішінде оны салу немесе пайдалануды жүзеге асыру қажет нақты объектіні қарастырады.

МЖӘ жобаларын табысты іске асыру алты негізгі шартты орындауды талап етеді:

- 1) әріптестік тараптары экономиканың мемлекеттік және жеке секторы ретінде ұсынылуы тиіс;
- 2) МЖӘ тараптарының өзара қарым-қатынастары әріптестік, яғни тең құқықты сипатта болуы тиіс;
- 3) МЖӘ тараптары жалпы мақсаттар мен нақты айқындалған мемлекеттік мүдделерге ие болуға тиіс;
- 4) МЖӘ тараптары шығыстар мен тәуекелдерді өзара бөлуге, сондай-ақ алынған нәтижелерді пайдалануға қатысуға тиіс;
- 5) МЖӘ тараптары ортақ мақсаттарға қол жеткізу үшін өз салымдарын біріктіруге тиіс.

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестік мемлекет пен бизнестің өзара тиімді ынтымақтастығының алғышарттарын қалыптастыруға ықпал етеді, бірақ сонымен қатар бірлескен жобаларды іске асыру процесінде қосымша тәуекелдер туғызады, яғни сәйкес артықшылықтары да, кемшіліктері де бар.

Осылайша, мемлекеттік-жеке меншік әріптестік экономикалық және саяси ортаның әріптестігі үшін қоршаған ортаның теріс әсерімен күрделенетін ішкі қақтығысқа ұшырайды. Мемлекеттің осындай жобаның жүргізілуін бақылауда артықшылық алу ниетінен басқа (ал оның ресурстық қуаты жеке секторға қарағанда айтарлықтай көп) ресурстарды бөлу жөнінде ішкі қайшылықтар бар (бұл әдетте жеке секторда қалады).

Әлеуметтік сала. Әлеуметтік салада, атап айтқанда

Денсаулық сақтау саласы, МЖӘ тетіктерін және атап айтқанда концессияны пайдалану қажеттілігі ауруханалық орындардың тапшылығы мәселесін шешу болып табылады және қазіргі уақытта халықты толық қамтамасыз ету үшін 45000 төсек-орын немесе 500-ге жуық аурухана қажет. Бұл бағыттағы дамудың негізгі себептері құқықтық және техникалық себептер, оның ішінде денсаулық сақтау объектілерін ұстауға және ағымдағы жөндеуге бюджет қаражатын жұмсауға нормативтердің болмауы (Денсаулық сақтау объектілерін салуға келесі 8 жыл ішінде 2020 жылға дейін 20 млрд.

Қазақстан Республикасы экономикасының секторларында және салаларында МЖӘ тетіктерін дамыту 3 суретте көрсетілген.

Білім беру	Балабақша, мектеп және жатақханаларды салу және қамтамасыз ету
Денсаулық сақтау	Денсаулық сақтау мекемелерін салу және қамтамасыз ету
ТКШ	Сумен жабдықтау және су бұру жүйесі Жылу өндіруші қуаттар мен тарату желілерін қайта жаңарту, оларға қызмет көрсету
Энергетика	электр генерациялайтын станцияларды салу (жаңартылатын энергия көздері) электр тарату желілеріне қызмет көрсету
Көлік	Автомобиль және темір жолдарды салу және пайдалану. Вокзалдар, темір жол станцияларын, әуежай ғимараттарын салу (қайта жаңарту) және пайдалану.

3 сурет – Қазақстан Республикасы экономикасының секторларында және салаларында МЖӘ тетіктерін дамыту

Ескерту: авторлармен құрастырылған

Білім беру саласында да білім беру ғимараттарының тапшылығы тән.

Қазақстанның барлық аймақтарында 245 мектеп пен 2700 бала бақша салынатыны анықталды. Келешекте МЖӘ тетігін пайдалана отырып, 2019 жылға дейін 123 мектеп пен 1000 бала бақша салу жоспарлануда (жыл сайын 320 орындық 125 бірлік), жоспарда жатақхана концессиясының көмегімен құрылыс салу да бар (әзірге жатақханалар ғана).

Қазақ ұлттық медицина университетінің оларға (С. Ж. Асфендияров). Тұтастай алғанда инвестициялық жобаларды іске асыруға білім беру

саласында мектептер құрылысына 112 млрд.теңге және балабақшаларға 493 млрд. теңге бөлу жоспарлануда.

«Концессия мәселелері бойынша мамандандырылған ұйым құру туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 17 шілдедегі № 693 қаулысымен "Қазақстандық мемлекеттік-жеке меншік әріптестік орталығы" Акционерлік қоғамы құрылды . "Қазақстандық мемлекеттік-жеке меншік әріптестік орталығы" АҚ-ның жалғыз акционері Қазақстан Республикасы Экономикалық даму және сауда министрлігі тұлғасында Қазақстан Республикасының Үкіметі болып табылады[6].

1.2 Қазақстанда МЖӘ енгізудің құқықтық аспектілері

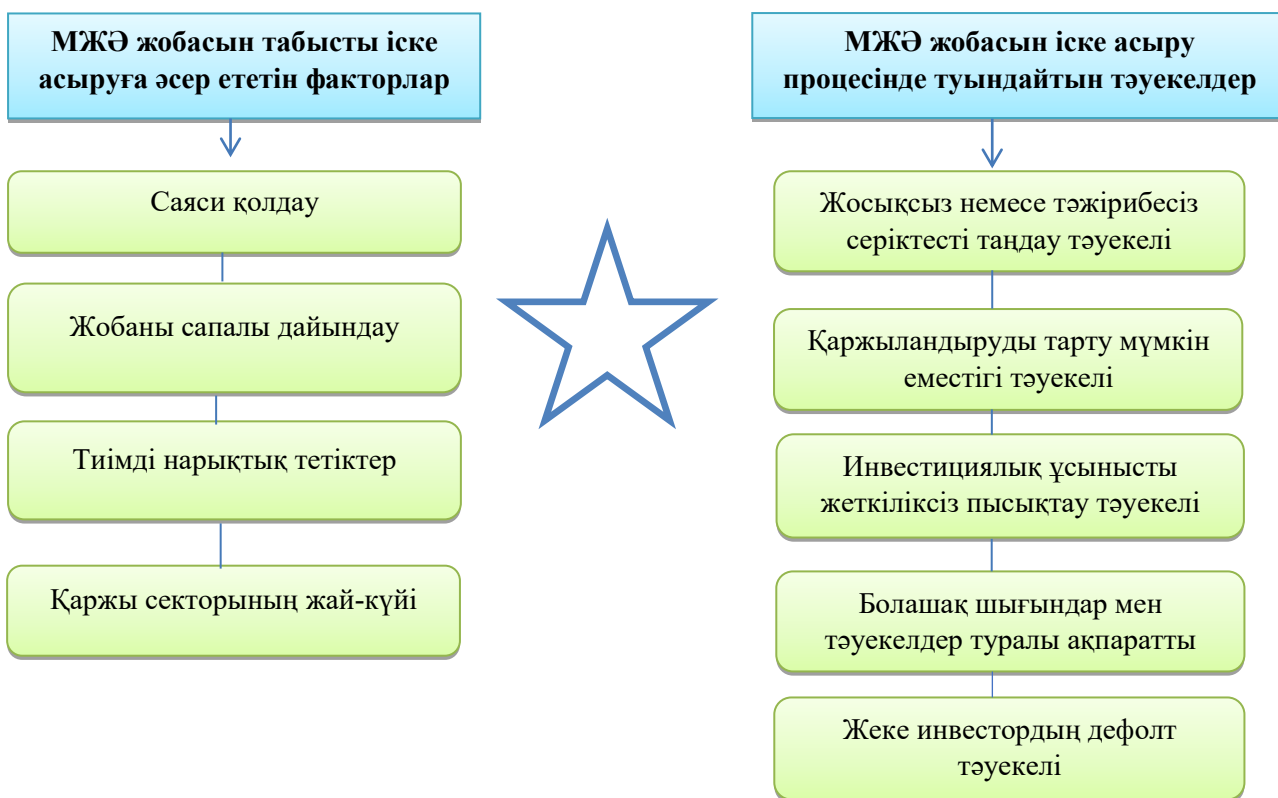
Ел Президентінің «Қазақстан-2050» - тез өзгеретін тарихи жағдайлардағы «Жаңа Қазақстан үшін жаңа саяси бағыт» атты Қазақстан халқына Жолдауында бюджеттік шығындарды «жеңілдету» мақсатында мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тетіктерін жігерлі пайдалану қажет екендігі атап өтілді (4-сурет).Тек көлік жолдарын, газ құбырын, клиникаларды және басқа да объектілерді салуға ғана емес, сонымен қатар оларды қайта құруға және техникалық қызмет көрсетуге да жеке трейдерлерді кеңінен қызықтырады [7].

4 сурет - МЖӘ құралдары
Ескерту: авторлар жасаған

Жарлық МЖӘ жоспарларын келісу және сараптау мерзімін 7 айдан 3 айға дейін азайту мүмкіндігін беретін бірқатар зерттеу және жоспарларды мақұлдау сатыларын алу арқылы операцияларды оңтайландыруға бағытталған. Бұдан басқа, заңда 3 және одан да көп жылға арналған шартты қолдану кепілдігін қамтамасыз ету ескеріледі, бұл инвесторларға ұзақ мерзімді инвестициялау жоспарын жасауға мүмкіндік береді. Қазір жалпы салалық үкіметтік аппарат Мемлекеттік бағдарламалар арқылы саланың ерекшеліктерін ескере отырып, МЖӘ стандартталған жоспарларын жоспарлаудың арнайы рәсімдерін тағайындауға қабілетті. Бұл жүйе жалпы белгіленген режимде алдын ала орнатылған сараптамалардан өту қажеттілігінің қатысуынсыз жоспарлаудың неғұрлым қысқа мерзімдерін анықтауға мүмкіндік береді (5-сурет). МЖӘ жобасын іске асыру дәйекті кезеңдерді қамтиды:

- 1) МЖӘ жобасының тұжырымдамасын әзірлеу;
- 2) жекеше әріптесті айқындау;
- 3) МЖӘ шартын жасасу;
- 4) тараптардың МЖӘ шартының талаптарын орындауы.

5 сурет - МЖӘ іске асыру кезіндегі факторлар мен тәуекелдер
Ескерту: авторлар жасаған

Мемлекеттік-жеке ынтымақтастық жобасын іске асыру кезінде жобаны табысты жүзеге асыруға әсер ететін тәуекелдер мен факторлар туындайтыны сөзсіз. Оның көмегімен мемлекет пен бизнес жобаларды іске асыру кезінде басшылыққа алады (1-кесте).

1 кесте - Халықты сумен қамтамасыз етуді реттейтін бағдарламалар

№	Бағдарлама	Бағдарлама мақсаты
1	2	3
1	Қазақстан Республикасының 2001-2030 жылдарға арналған «Ауыз су» МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАСЫ	Қазақстан Республикасының халқын кепілді сападағы ауыз сумен тұрақты қамтамасыз ету және оған стратегиялық ресурс мәртебесін беру.
2	2002-2010 жылдарға арналған «Ауыз су» МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАСЫ	Халықты қажетті мөлшерде және кепілді сапада ауыз сумен тұрақты қамтамасыз ету
3	«2011 - 2020 жылдарға арналған» Ақ бұлақ мемлекеттік бағдарламасы	Халықты қажетті мөлшерде және кепілді сапада ауыз сумен қамтамасыз ету. 2020 жылға қарай Қазақстан ауыл тұрғындарының 80% таза ауыз суға, 100% қалалықтардың орталық сумен жабдықтау жүйесіне қол жеткізуін қамтамасыз ету.
4	Өңірлерді дамытудың 2020 жылға дейінгі мемлекеттік бағдарламасы	Қалыптастыру арқылы өңірлердің әлеуметтік-экономикалық әлеуетін дамыту үшін жағдайлар жасау. Елді ұтымды аумақтық ұйымдастыру, Орталықтарда халықтың және капиталдың шоғырлануын ынталандыру Экономикалық өсу
Ескерту: авторлар жасаған		

1.2 Шетелде мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тәжірибесі

Қазіргі заманғы әлем үшін мемлекеттік-жеке меншік әріптестік жаңа экономикалық тетік болып табылмайды. Әріптестік-мемлекеттің тарихы және жеке адамдардың пайда болды XVIII-XIX ғғ., Британдық ақсүйектер тобы жеке инвесторлардан ақша алу арқылы жолдарды жөндеу үшін құрылыс трестерін құрған, ал жол жүру ақысын алу есебінен қарызды қайтарған. Осы принцип бойынша Нью-Йорктегі көптеген Лондон көпірлері мен Бруклин көпірінің құрылысы жүзеге асырылды.

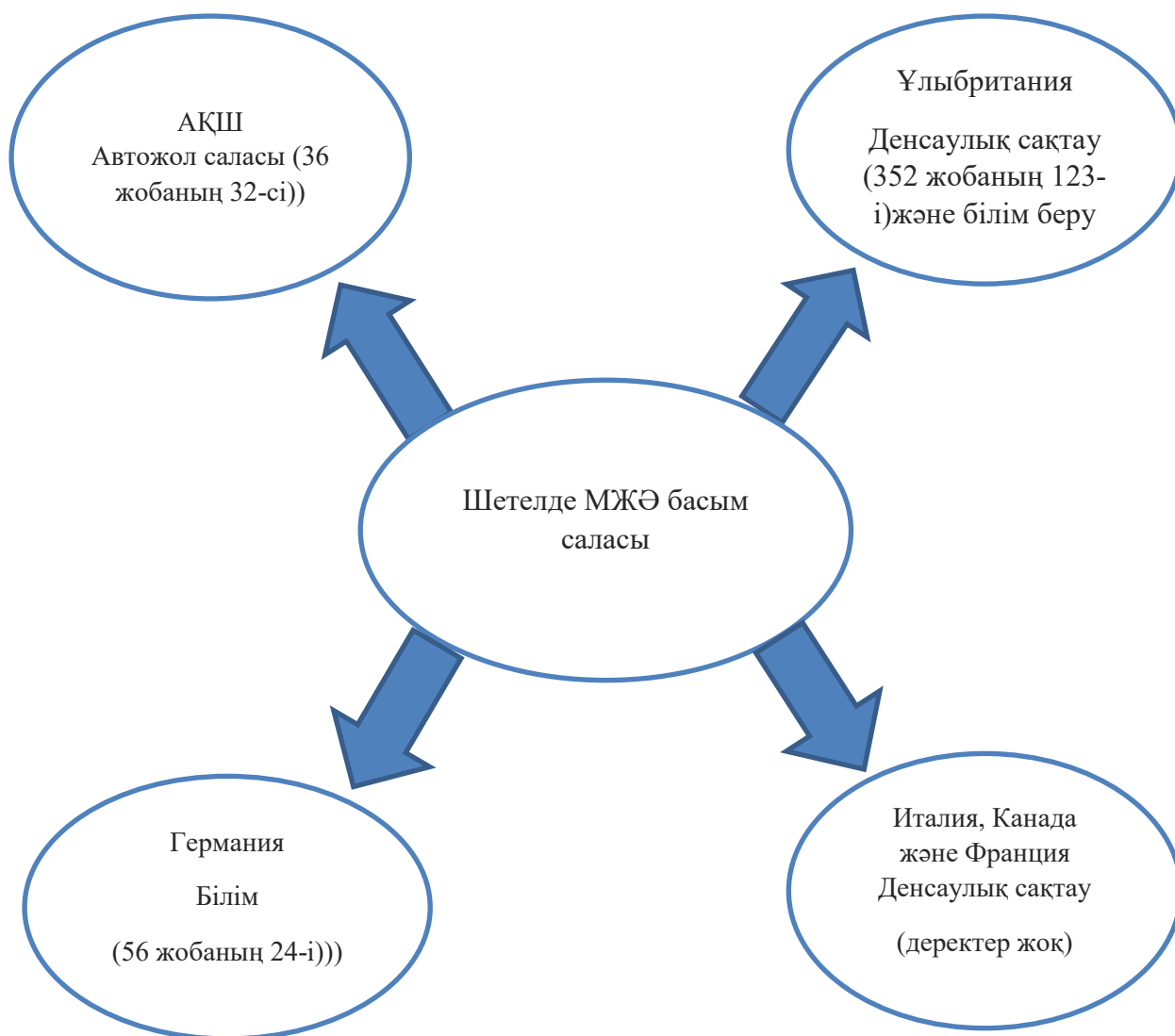
Францияда жеке капиталдың қатысуымен арналардың құрылысы XVII ғ. басталды. МЖӘ-нің бұл түрі "концессия" деп аталады және "пайдаланушының төлемақысын" білдіреді. Жеке қатысушы (концессионер) объектілерді (көпірлер, тоннельдер, жолдар) пайдалану үшін табыс табу мүмкіндігі бар.), ал алынатын төлем қатысушыға Құрылыс және қызмет көрсету шығындарын өтейді. Осылайша, концессия объектісі қоғамдық сектордың бақылауына қайтарылады.

Қазір МЖӘ жобалары бүкіл әлем бойынша әзірленуде. Әлемдік практикада МЖӘ тетіктері ұзақ мерзімді қаржыландыру мақсатында жеке компанияларды тарту үшін пайдаланылады және МЖӘ-объектілердің кең спектрі бойынша қоғамдық инфрақұрылымды басқару. МЖӘ-жобаны іске асырудың бірінші кезектегі бағытын таңдау әлеуметтік-экономикалық даму деңгейіне және нақты елдің немесе өңірдің міндеттерінің басымдығына байланысты.

МЖӘ қағидаларына сәйкес барлық жобалар мынадай қағидаттарға негізделеді: қаржылық-тұрақты және рентабельді болу, мемлекет пен бизнес бірдей дәрежеде арналған және экономикалық тәуекелдерді бөлуге міндетті. МЖӘ жобалары қоғамдық жүктемені қоғамнан жеке алынған ауданда немесе елде толық қамтылуға міндетті.

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестікті басқарудың қазіргі заманғы теорияларында бизнес-модельдер мен қатынастар спектрі деп атайды. Ұлыбритания, АҚШ, Германия және Франция сияқты елдер мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің түрлі тетіктерін қолдану саласында көшбасшылық позицияны сенімді ұстап отыр.

МЖӘ жобаларын талдау кезінде бірқатар шет елдерде, әртүрлі экономикалық дамуымен әріптестік көлік, ТКШ, басқа да салалардың әлеуметтік инфрақұрылымында табысты қолданылатынын айтуға болады. Сондай-ақ, МЖӘ жобаларын пайдаланудың шетелдік тәжірибесін зерттеу әрбір елде МЖӘ қолдану бойынша өздерінің алғашқы салалары бар екенін көрсетті. Мысалы, Ұлыбританияда мұндай сала денсаулық сақтау және білім беру, АҚШ – көлік саласы, Германияда — білім беру, Италияда, Канадада және Францияда — Денсаулық сақтау болып табылады (6 сурет).

6 сурет - Дамыған елдердегі мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің басым саласы

Ескерту: авторлар құрастырған

АҚШ-та, Германияда және Ұлыбританияда мемлекеттік жоспарлаудың артықшылықтарын және ғарыштық барлау саласындағы ұлттық жобаларды орындауға жеке мүдделілікті үйлестіруге мүмкіндік беретін МЖӘ схемалары енгізілуде. Мысалы, 2006-2007 жылдары АҚШ геокеңістіктік барлау ұлттық агенттігі және НАСА ғарыш агенттігі жобаны қаржыландыруды әзірлеуге және іске қосу серіктес қосарланған мақсаттағы аппаратурамен түсіру үшін жұмыс істеді. Біргелесіп жеке компаниялармен 530 және 500 млн. долл. Сомасына қосылды.

Дамушы елдерде, сондай-ақ өтпелі экономикасы бар елдерде жоғарыда көрсетілген салалар (автожолдардан басқа) басым болып саналмайды. Осы елдердің экономикалық дамуының неғұрлым төмен деңгейін ескере отырып, МЖӘ көмегімен инвестицияларды тарту басымдығы бойынша

автожолдарды, порттарды, темір жолдарды және басқаларды салу және қайта жаңарту 1-орынға қойылды 2-кестеде көрсетілген.

2 кесте - Шет елдерде МЖӘ даму кезеңдері

МЖӘ даму сатысы	Басым сала	Елдер	Ерекшеліктері
1	2	3	4
I	Көлік саласы(автожолдар, темір жолдар, әуежайлар, порттар, құбыр көлігі), ТКШ	Шығыс Еуропа, Латын Америкасы, ТМД (Қазақстан)	Экономикалық дамудың төмен немесе орташа деңгейі
			МЖӘ стандарттары мен заңнамалық базасын әзірлеу
II	Көлік саласы, түрмелер, қорғаныс, әскери сала объектілері, ғарыштық бағдарламалар, қоршаған ортаны қорғау	Шығыс Еуропа, Латын Америкасы, ТМД (Қазақстан)	Дамыған нарықтық экономика, жоғары немесе орта өмір сүру деңгейі, жоғары Еңбек өнімділігі
			МЖӘ үшін заңнамалық базаны жетілдіру
III	Денсаулық сақтау және білім беру	Ұлыбритания, Австралия, Ирландия	Дамыған нарықтық экономика, халық өмірінің жоғары деңгейі, еңбектің жоғары өнімділігі, сенімді әлеуметтік саясат
Ескерту: кесте жоба авторларымен жасалды			

Әлемдегі МЖӘ-ні қалыптастыру мен дамытуды үш сатыға бөлуге болады. Көптеген елдер МЖӘ үшін стандарттарды әзірлеу мен заңнамалық база негіздерін генерациялауды қоса алғанда, МЖӘ қалыптастыру мен дамытудың бірінші сатысында әлі де тұр. Осы кезеңдерде жүрген елдер МЖӘ-ні іске асыру кезінде ерекше жауапкершіліксіз және терең түсіністіксіз, сондай-ақ дамыған елдердің жинақталған тәжірибесін назарға алмастан құруға ұмтылуға бейім, осылайша өзін және жеке тұлғаларды қайталау және қателер жасау тәуекеліне ұшырата отырып, елдің осындай қателіктерін болдырмау үшін: Ұлыбритания мектептер, ауруханалар және әскери инфрақұрылым құрылысы саласында тәжірибені пайдалана алады; Құрылыс саласында Австралия мен Ирландияда, Нидерландияда муниципалдық тұрғын үй салу саласында.

Үшінші сатыда, қазіргі уақытта, даму тек Ұлыбритания, Австралия және Ирландияда ғана. Екінші кезеңде - Еуропа, АҚШ, Канада, Жапония және Жаңа Зеландия елдерінің көпшілігі. Нарықты дамытудың бастапқы, бірінші кезеңінде Шығыс Еуропа, Латын Америкасы елдері, сондай-ақ Қазақстанды қоса алғанда, ТМД елдері бар.

Осылайша, нарықтық экономикасы қалыптасқан және халықтың өмір сүру деңгейі жоғары дамыған елдерде МЖӘ жобалары әлеуметтік және қоғамдық салада сапалы қызмет көрсетуге бағытталғаны туралы қорытынды жасауға болады.

Дамыған елдердің әлемдік тәжірибесін зерделеп, Қазақстан МЖӘ-нің Ұлттық моделі мемлекет, қоғам үшін де, Қазақстанға келетін инвесторлар үшін де тиімді және қолайлы болуы үшін барлығын жасайды.

2 ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫН ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛДАУ

2.1 Жамбыл облысының әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерін талдау

Жамбыл облысы Қазақстан Республикасының оңтүстігінде орналасқан. 1993 жылы ол ақын Жамбыл Жабаевтың (1846-1945 жж.) құрметіне қайта аталды. Бұл облыстың жалпы көлемі Қазақстанның аумағының 5,3% құрайды. Табиғи ландшафт жазықтан тұрады және табиғи аймақтардың әртүрлілігімен ерекшеленеді: солтүстігінде – Бетпақ-Дала сазтасты шөлі, оңтүстігінде – Мойынқұм құмды шөлі, Қаратау оңтүстік-батыс жотасы ($h=1600$ м), өзеннен Оңтүстік-Шығыс пен шығыста Кендықтас таулары ($h=1503$ м) алып жатыр, мұнда Іле Алатауы жотасымен қиылысады. 1993 жылы 4 мамырда Қазақстан Жоғарғы Кеңесі Президиумының Қаулысымен Жамбыл облысының атауы орыс тілінде "Жамбыл облысы" деп өзгертілді [3].

1997 жылдың 8 қаңтарында Қазақстан Президентінің Жарлығымен Жамбыл қаласы Тараз болып өзгертілді; Жамбыл облысы өзінің бұрынғы атауын сақтап қалды. Облыс 10 ауданға және облыстық бағыныстағы 1 қалаға (қалалық әкімшілік) бөлінген.:

- Байзақ ауданы — Сарыкемер ауылы
- Жамбыл ауданы — Аса ауылы
- Жуалы ауданы — Момышұлы ауылы
- Қордай ауданы — Қордай
- Меркі ауданы — Меркі ауылы
- Мойынқұм ауданы — Мойынқұм
- Тұрар Рысқұлов ауданы — Құлан ауылы
- Сарысу ауданы — Жаңатас қаласы
- Талас ауданы — Қаратау (қала)
- Шу ауданы — Төлеби ауылы

Облыста Тараз қаласы және аудандық мәндегі Қаратау, Жаңатас, Шу сияқты үш қала, 367 елді мекен бар.

Кесте 3 - Жамбыл облысы халқының саны 1989-2018 жж. аралығы

1989ж.	1999ж.	2009ж.	2013ж.	2018ж.
1 048 546	988 840	1 020 791	1 069 874	1 098 740
Ескерту: дерек көзі [8]				

Облыста шамамен 1,1 млн адам тұрады (2018 ж., бағалау). Халық 100-ден астам ұлт пен ұлыстан тұрады. Тұрақты халықтың 71% - ын қазақтар құрайды. Қазақтардың ең аз шоғырлануы Тараз қаласында (Жамбыл) байқалады, бірақ олардың үлесі 1989 жылы 23% - дан 2009 жылы 70% - ға дейін өсті.

1989 жылғы халық санағы бойынша Жамбыл облысында 1 048 546 адам тұрды. Ұлттық құрамы: қазақтар-507 302, орыстар-275 424, немістер — 70 150, украиндар — 33 903, дүнгендер — 23 555, өзбектер — 21 512, түріктер — 17 145, татарлар — 16 618, кәрістер — 13 360, әзірбайжандар — 11 653.

1999 ж. санақ облыста 989 мың адам халықтың тығыздығы 1 км² — ге 6,9 адам болғанда; қалалықтар — 47 %; селян-53% болғанда тіркелді. Бұл ретте қазақтар 62,7% - ды (620 мың), орыстар 21,1% - ды (209 мың), дүнгендер 2,3% - ды (23 мың), өзбектер 2,2% - ды (22 мың) құрады, сондай-ақ кәрістер, түріктер, күрдтер, украиндар және өзге де ұлттар (11,7%) тұрады. Облыс Қазақстандағы дунган шоғырлануының ең жоғары көрсеткішімен ерекшеленеді, өзбек саны мен үлесі бойынша екінші орында (ОҚО-дан кейін) Облыстың жалпы ішкі өнімі:

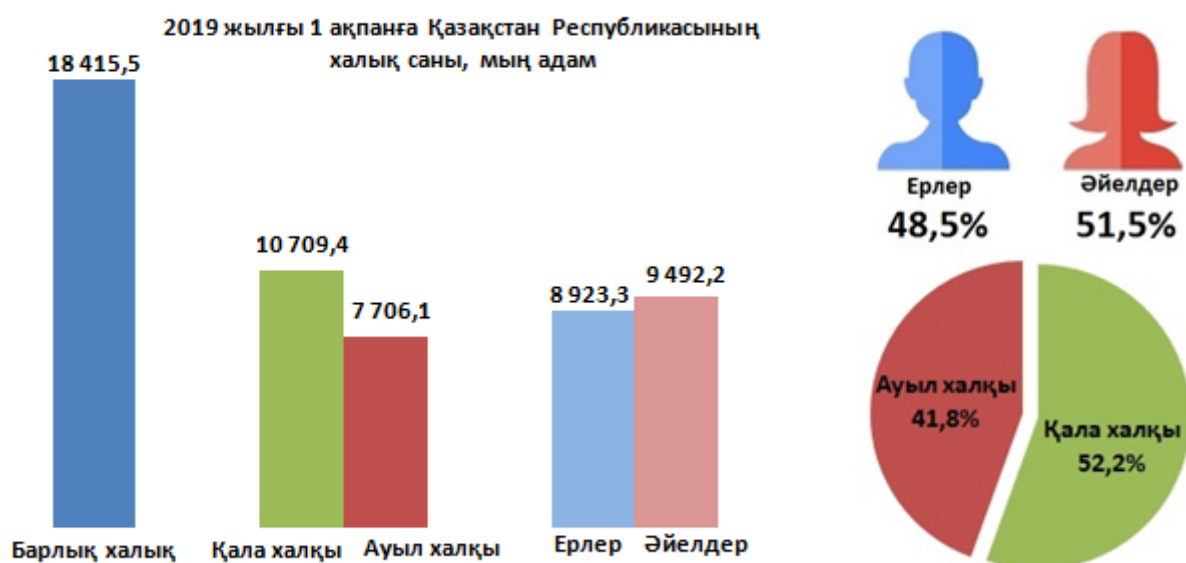
- 23,8 % — өнеркәсіп
- 20,2 % — ауыл шаруашылығы
- 16,6 % — көлік және байланыс
- 6,5 % — құрылыс өнімі
- 9,2 % — сауда
- 23,7 % — басқасалалар

* Облыс аумағында елдің фосфориттерінің баланстық қорларының 71,9% - ы, Балқымашпатының 68% - ы, алтынның 8,8% - ы, Мыстың 3% - ы, уранның 0,7% - ы шоғырланған. Облыс түрлі-түсті металдармен, баритпен, көмірмен, қаптау, өңдеу және техникалық тастармен, құрылыс материалдарымен бай.

* Шу-Сарысу ойпатының шегінде бірнеше табиғи газ кен орындары барланған.

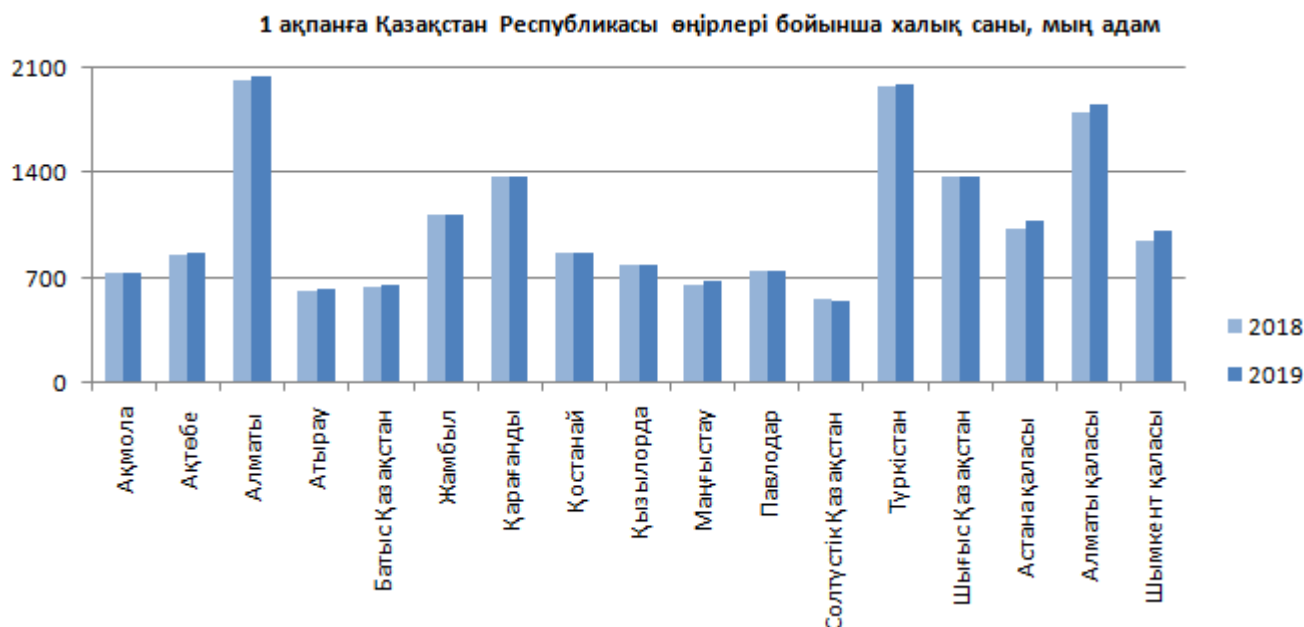
Азықтық және техникалық тұз қоры 10 млн т құрайды.

2019 жылғы 1 ақпанға еліміздегі халық саны 18 415,5 мың адамды құрады, соның ішінде қалалықтар – 10 709,4 мың (58,2%), ауылдықтар – 7 706,1 мың адамды (41,8%) құрады.

Сурет 7- ҚР халық саны

2018 жылғы 1 ақпанмен салыстырғанда халық саны 237,9 мың адамға немесе 1,3% өсті. Қарастырылып отырған кезеңде ең көп жалпы өсімі республикалық маңызы бар қалаларда: Шымкент қаласы (56,6 мыңадам), Алматы қаласы (51,6 мыңадам) және Астана қаласында (46,7 мыңадам) қалыптасты.

Сурет 8 - Қазақстан өңірлері бойынша 2018-2019жж. Халық саны
Ескерту: дерек көзі [8].

Өнеркәсіп. 2018 жылғы қаңтар-наурызда облыстың өнеркәсіп кәсіпорындары (шағын кәсіпорындар, қосалқы өндірістер және үй шаруашылығы секторын қоса алғанда) қолданыстағы бағамен 81112,5 млн. теңгенің өнімін өндірді, деп хабарлайды Zhambyl.stat.gov.kz ескерту.

Табиғи көрсеткіштер динамикасынан есептелген нақты көлем индексі 2016 жылғы ақпанға 109,5%, 2015 жылғы наурызға 96%, 2015 жылғы қаңтар-наурызға 102,2% құрады.

Өнеркәсіп өндірісі көлемінің өсуі облыстың 8 ауданында байқалды: Меркі - 1,9 есе, Сарысу - 35,7%, Мойынқұм - 22,2%, Жамбыл - 19,1%, Байзақ - 10,5%, Жуалы - 10%, Талас - 9,6% және Т. Рысқұлов - 4,1%.

Ауыл шаруашылығы. Ауыл шаруашылығы өнімдерінің (қызметтерінің) жалпы шығарылымы оның ішінде мал шаруашылығы - 18631,8 млн. теңге немесе 103,6%, өсімдік шаруашылығы - 166 млн. теңге немесе 100%, қызмет көрсету - 4,7 млн. теңге немесе 100%.

2018 жылғы қаңтар-наурызда өткен жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда ірі қара мал басы 8,4 мың басқа (2,4% - ға), жылқы 3,4 мың басқа (3,3% - ға), қой мен ешкі 45,6 мың басқа (1,6% - ға), түйе 220 басқа (3,9% - ға) өсті.

Мал санының көбеюіне, негізінен, халық шаруашылығы мен фермерлер есебінен қол жеткізілді. Ірі қара мал саны Мойынқұм - 17,1% - ға, Қордай - 5,2% - ға, Мойынқұм - 30% - ға, Жамбыл - 4,4% - ға, Қордай - 4% - ға, Тараз

қаласында қой мен ешкі-11,1% - ға, Қордай-4,6% - ға, Тараз қаласында түйе-50% - ға, Мойынқұм ауданында-12,7% - ға артты.

2018 жылғы қаңтар-наурыз бен салыстырғанда өндіріс көлемі 4,8% - ға өсті. Т. Рысқұлов ауданының (16,1% - ға) және Шу ауданының (6,3% - ға) шаруашылықтарында өндіріс көлемінің едәуір өсуіне қол жеткізілді.

Инвестициялар. 2018 жылғы қаңтар-наурызда негізгі капиталға инвестициялар бағалау есебімен 28468,6 млн. теңгені немесе өткен жылдың сәйкес кезеңіне 121,5% құрады. Инвестиция өсімі 7 ауданда байқалды: Мойынқұм (3,8 р.), Талас (2,8 р.), Жамбыл (2 р.), Сарысу (165,8%), Қордай (144,9%), Байзақ (139,6%), Шу (119,2%) және Тараз (145,6%).

Тұрғын үйді іске қосу 62,5 мың шаршы метрді немесе 2015 жылдың сәйкес кезеңіне 122,3% құрады. Тұрғын үй құрылысы Тараз қаласында (103,8%) және облыстың 8 ауданында белсенді жүргізілуде: Жуалы (2,1 р.), Қордай (172,1%), Т. Рысқұлов (140,6%), Мойынқұм (109,8%), Меркі (105,3%), Жамбыл (104,7%), Байзақ (103,2%), Талас (100,4%). 2016 жылғы қаңтар-наурызда тұрғын үй құрылысын қаржыландырудың негізгі көзі салушылардың меншікті қаражаты болды, олардың үлес салмағы 83% құрады.

Бағалар. 2018 жылғы наурызда тұтыну бағаларының индексі 2015 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 100,7% құрады. Азық-түлік тауарларының бағасы 0,8% - ға, азық-түлік емес тауарларға 1% - ға, ақылы қызметтерге 0,4% - ға өсті.

2016 жылғы наурызда облыс бойынша негізгі тамақ өнімдерін тұтынудың ең төменгі нормаларынан есептелген халықтың орташа жан басына шаққандағы күнкөрістің ең төменгі деңгейінің шамасы 18678 теңгені құрап, 2015 жылғы желтоқсанға қарағанда 4,1% өсті. 2016 жылғы наурызда өткен аймен салыстырғанда күнкөрістің ең төменгі деңгейінің шамасы Жамбылда - 1,7%, Т. Рысқұлов ауданында - 0,9%, Мойынқұм ауданында - 0,8%, Меркі ауданында - 0,6%, Талас ауданында - 0,5%, Байзақ ауданында - 0,5%, Жуалы ауданында - 0,3%, Сарысу ауданында - 0,1% және Тараз қаласында - 0,5% артты. Қордай ауданында - 0,4%, Шу ауданында - 0,1% төмендеу.

Жамбыл облысы халқының саны 2013 жылдан бастап 3% - ға өсті. Ал 2017 жылы -1,2019 трлн.тг., ЖӨӨ нақты өсімі бес жылда бір жарым есеге өзгерді. 2016 жылдың соңында негізгі капиталға инвестициялар 216 млрд. теңгені құрады (6-кесте). "Еврохим Қаратау" ЖШС Қаратау қаласында минералды тыңайтқыштарды өңдеу жөніндегі химиялық зауыт салуға және Т. Рысқұлов ауданында газокomppressorлық бекеті құрылысына арналған салымдардан көтерілу қамтамасыз етілген.

Жамбыл облысы өз қызметі бойынша индустриалды-аграрлық болып саналады. 2017 жылы жалпы өңірлік өнім көрсеткіштері төмендегідей: 24,5% - ауыл шаруашылығы, 20,8% - өнеркәсіп, 14,6% - Көлік және байланыс, 8,5% - құрылыс, 10,2% - сауда, 21,4% - өзге салалар.

Облыстың 7 ауылдық аудандарында агроөнімдерді өндіру басым: дәнді, жем-шөп, көкөніс-бақша дақылдары мен қант қызылшасын өсіру, сондай-ақ

жайылымдарды жыл бойы жем-шөп базасы ретінде пайдалану. Бұл секторда Облыстың еңбекке жарамды халқының 38,3% жұмыспен қамтылған

Жамбыл облысының аумағы 14,4 млн. га құрайды, оның 2016 жылы егіске 741,8 мың га немесе 5,1% пайдаланылды. 2017 жылғы 1 қаңтарға облыстың ауыл шаруашылығы өндірушілері барлық меншік түріндегі 18,1 мың ауыл шаруашылығы кәсіпорындарын, оның ішінде 0,9 мың ауыл шаруашылығы кәсіпорындарын және 16,9 мың шаруа қожалықтарын ұсынды. 2017 жылдың үшінші тоқсанының қорытындысы бойынша Жамбыл облысында 150-ден астам өндірістік кооператив пайда болды. Олар жеміс-көкөніс, мал шаруашылығы, Ет және сүт өнімдерін өсірумен айналысады. "100 нақты қадам" Ұлт Жоспарына сәйкес, бұл секторды дамыту үшін дотация түрінде 2,4 млрд.теңге бөлінді. [9]. 2013-2017 жылдары агроөнеркәсіп секторы тұрақты дамып келеді. Ауыл шаруашылығы жалпы өнімінің көлемі 5 жылда нақты мәнде 1,4 есеге артты.

Қалған 3 ауданда ірі тау-кен кешендері бар, олардың негізгі өндіріс көлемі өңдеу саласының жүйе құраушы кәсіпорындарында жүзеге асырылады ("Қазфосфат" ЖШС, "Тараз металлургиялық зауыты" ЖШС, "Орталық Азия қант корпорациясы" ЖШС филиалы "Тараз қант зауыты" ЖШС, "Имсталькон" АҚ ЖЗМК филиалы, "Жамбыл гипс" АҚ, "Құрылыс конструкциялары зауыты" ЖШС, "Жамбыл ремсервис" ЖШС және басқалар). Негізгі капиталға салынған инвестициялар тұрақсыз өсуде. Барлығы қаржыландыруға ғана емес, шетелдік инвесторларды тартуға да байланысты. Табыстың өсуі немесе төмендеуі жаңа инвестициялық жобалар бойынша жұмыстардың басталуына немесе аяқталуына байланысты.

Өңір экономикасы жеткілікті дамығанына қарамастан, сумен қамтамасыз ету және сумен жабдықтау саласында проблема бар. Парламентте шағын ауылдарды орталықтандырылған сумен жабдықтау мәселесі көтерілді. Алайда, халқы 200-300 адамнан аспайтын шалғай елді мекендер су өткізу экономикалық тиімсіз деп есептеледі. Бұл дилемма ауыз сумен жабдықтаудың басқа көздерін қолдану есебінен жергілікті шешуді ұсынады [10].

2.2 Т.Рысқұлов ауданындағы Құлан ауылдық округінің халқын ауыз сумен қамтамасыз етуді талдау

Тұрар Рысқұлов ауданы – Жамбыл облысының оңтүстігінде орналасқан әкімшілік-аумақтық бөлініс. 1938 жылы Луговой ауданы болып құрылған. 1999 жылдан қазіргі атымен аталады. Жераумағы 9,1 мың км². Тұрғыны 63 878 адам (2010). Аудандағы 43 елді мекен 4 ауылдық және 1 кенттік округке біріктірілген. Аудан орталығы – Құлан ауылы. Аудан аумағының басым бөлігі жазық, тек Оңтүстік ғана таулы. Мұнда Қырғыз Алатауының Ашамайлы, Қорғантас, Қарақыр, Көкқия, Көгершін, Шөңгір, Құттыжан, Ойранды, Шал, Қайыңды, Сөгеті, Мамай,

ҚарауылшоқыжәнеКөкдөнен таулары орналасқан.

Ауданның солтүстік Мойынқұм шөліне ұласып кетеді.

Жер қойнауынан құрылыс материалдары барланған. Климаты континенттік, қысы біршама жұмсақ, жазы ыстық, солтүстік қуаң.

Ауаның қаңтар айындағы орташа температурасы $-6 - 8^{\circ}\text{C}$, шілдеде $22 - 26^{\circ}\text{C}$.

Жауын-шашынның жылдық орташа мөлшері 250 – 350 мм, таулы бөлігінде 500 мм-ге дейін жетеді.

Аудан жерінен бастауын Қырғыз Алатауынан алатын Қорағаты, Қарасу, Шалсуы, Жарлысу, Талды, Қарақыстақ, Әулиебұлақ, Қорғантас, Қарақат, Шөңгір, Көкдөнен, Қайыңды және Сарыбұлақ өзендері ағып өтеді.

Ауданаумағында аумағы шағын келген (5 км²-ден аспайтын) Белогорка, Байтелі, Шілік, Ақкүшік, Мақбел, Әбілқайыр, Қосапан, Сұңқайты, Сандықкөл, Мөңке, Қарамақау, Көккөл және Қалғанкөл көлдері бар. Тау бөктері қара, қызғылт қоңыр, қоңыр топырақты (тәлімі жердің 80%-ы осында), орталығындасұр, сортаңдысұр, солтүстігінде құмды, құмай тты топырақ қалыптасқан.

Аудандағы халықтың басым көпшілігі қазақтар (87,6%), одан басқа орыстар (7,8%), татарлар (1,1%), т.б. ұлт өкілдері тұрады. Халықтың орташа тығыздығы 1 км²-ге шаққанда 6,6 адамнан келеді, басым көпшілігі (87 – 89%-ы) ауданның оңтүстігінде қоныстанған. Мұнда 1 км²-ге 18 адамнан келеді. Аудандағы халық саны: Құлан-13,4 мың, Луговой кенті-9,2 мың, Көгершін-3,0 мың, Ақыр төбе-4,7 мың, Каменка-2,6 мың, Құмарық-2,1 мың, Жаңа тұрмыс-2,4 мың, Терең өзеке-2,0 мың адам.

Ауданның ауыл шаруашылығына жарамды жері (2005) 845,6 мың км², оның ішінде жыртылған жері 148,1 мың га, шабындығы 19,9 мың га, жайылымы 685,7 мың га. Ауданда 1997 жылға дейін негізінен биязы жүнді қой, астық, қант қызылшасы, етті-сүтті мал, жылқы өсіруге маманданған 8 ұжым шар, 4 кеңшар, 1 жылқы, 1 асыл тұқымды қой з-ттары болған. Кейіннен олар әртүрлі шаруашылық субъектілерге біріктірілген. 2005 жылы 12 өнеркәсіп кәсіпорны, оның ішінде 2 мемлекеттік, 10 мемлекеттік емес кәсіпорындары тіркелген. Ауданаумағында 100-ден астам шағын кәсіпорын тіркелген, оның жұмыс істейтіні – 88. Жеке кәсіпкерлік саны – 239. Аудандағы барлық жұмысшылардың саны 11,8 мың адам, ал еңбек ресурстарының жалпы саны 31,0 мың адам.

Тұрар Рұсқылова ауылында жоғары оқу орнының бөлімшесі, ауыл шаруашылығының колледжі бар. Жалпы білім беретін мектептердің саны (2005) – 44, оның ішінде 1 музыка, 1 спорт мектебі, 2 оқу өндірістік комб. бар, одан басқа 1 балабақша, мәдениет үйі, 6 клуб, 9 кітапхана, мұражай, ауданды қаурухана, емхана, диспансер, 13 отбасылық дәрігерлік амбулатория, 31 фельдшер-акушерлік пункт тіркелген.

Өңірдің құрғақ аймақта табиғи орналасуына байланысты өзекті мәселелердің бірі халықты ауыз сумен қамтамасыз ету болып табылады. Жамбыл облысының Тараз, Жаңатас қалаларымен салыстырғанда облыс тұрғындарының басым бөлігі мен өнеркәсіп объектілері шоғырланған

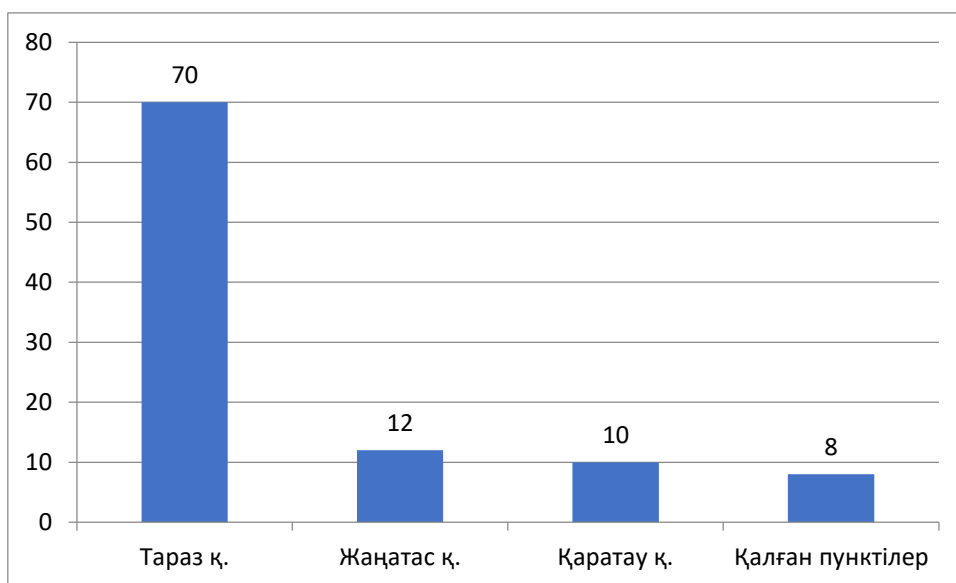
қолайлы жағдайда тұр, өзге елді мекендерде халықты ауыз сумен қамтамасыз ету проблемасы өткір күйінде қалып отыр.

Тараз қаласы мен Жамбыл облысының кейбір аудандарын ауыз сумен жабдықтау Талас-Ассы кен орнында жер асты суларын өндіруді орындайтын "Тараз су" ШЖҚ МКК қондырғыларымен қамтамасыз етіледі. Алайда тұрғындардың 2% - ы тасымалданатын суды пайдаланады, ал шалғайдағы шаруашылықтарда су көздері жоқ 3 кестеден көреміз.

4 кесте - Жамбыл облысының қалалық халқының тасымалданатын сумен жабдықтау жүйелеріне қол жеткізу деңгейі, 2018 ж.

Көрсеткіш	Орталықтандырылған сумен жабдықтауға қол жеткізу 24 сағат, адам		Кесте бойынша орталықтандырылған сумен жабдықтауға рұқсаты бар халық саны, адам	Сумен жабдықтау жүйесіне қолжетімділік түрі, адам	
	Жалпы саны, адам	оның ішінде нормативтік сападағы ауыз суға		ұңғыма, құдықтар	әкелінетін
1	2	3	4	5	6
Халық саны	459,849	87,9%	8,3%	1,6%	2,2%
Ескертпе: дерек көзі [11]					

Судың негізгі тұтынушысы қала халқы, оған іргелес елді мекендері бар аудан орталықтары болып табылады. Тараз қаласы бойынша жалпы көлемдегі оның үлесі -68,3%; Демек, облыстың қалған елді мекендерінің үлесіне ауыз судың жалпы көлемінің 9,1% ғана келеді(9 сурет).

9 сурет - Жамбыл облысындағы негізгі су тұтынушылары
Ескерту: Көзі [12]

Ауылдық елді мекендер үшін 1 тұрғынға үлестік су тұтынудың әртүрлі нормалары бар. Мысалы, Қордай ауданы үшін нақты норма 56,58 л/тәул.; Т. Рысқұлов ауданында-тәулігіне 54,13 л дейін.; Меркі ауданында тәулігіне 45,1 л жетеді.; ал кейбір елді мекендерде ол тіпті 35 л/тәуліктен аспайды., әрине, нормадан төмен. Тек Тараз қаласында ғана су тұтыну көлемі 94,53 л / тәул. құрайды. Осылайша, Тараз қаласы мен аудандық маңызы бар Жаңатас және Қаратау қалаларын есепке ала отырып, облыс бойынша орташа су тұтыну тәулігіне 44 л құрайды. (5-кесте)

5 кесте - Жамбыл облысының аудандары мен әкімшілік бірліктері бойынша жалпы су тұтыну

Әкімшілік бірліктердің атауы	Халықтың саны, адам	Су тұтыну көлемі, млн м ³ / жыл	1 тұрғынға үлестік су тұтыну, л/тәул.
1	2	3	4
Тараз қаласы	361786		
а) ауыз су		2,75	85,2
б) техникалық су		4,61	151
в) ыстық су		3,36	110
Қордай ауданы	141544	0,722	56,58
Т.Рысқұлов ауданы	64255	0,537	54,13
Мерке ауданы	84225	0,889	45,1
Мойынқум ауданы	32880	0,196	30,3
Сарысу ауданы (Жаңатас қ.)	43677	1,28	65,12
Талас ауданы (Қаратау қ.)	54386	1,55	69,1
Шу ауданы	99751	0,925	43
барлығы облыс бойынша	1115307	7,596	481,17
Ескерту: дерек көзі [11]			

Суды ауыз су мақсатында тасымалдауды пайдаланудың өз кемшіліктері бар, мысалы, санитарлық-химиялық көрсеткіштер бойынша олар нормаға сәйкес келмейді. Осыған орай, бұл фактор халықтың өмір сүру сапасы мен өмір сүру сапасының нашарлауына әсер етуі мүмкін. Сондай-ақ, бұл жолдың күрделі мәселелері бар: су тасушылар климаттық жағдайларға, техникалық ақауларға және т. б. кедергі келтіруі мүмкін.

Жамбыл облысында көптеген шалғай елді мекендер мен шаруашылықтар бар. Облыстың 8 ауылы мен 128 шалғайдағы елді мекендерінде ауыз сумен қамтамасыз ету мәселесі де осындай 6-кестеден көреміз.

6 кесте - Жамбыл облысының ауылдық елді мекендерінің сумен жабдықтау жағдайы

Көрсеткіш	Барлығы	Оның ішінде			
		орталықтандырылған сумен жабдықтауды пайдаланушылар	жергілікті көздерден су пайдаланушылар		тасымалданатын сумен пайдаланушылар
1	2		Жер асты суларының	Жер үсті суларының	
Елді мекен ауылдар саны	381	136	209	27	9
Халық саны, мың адам	655,458	54,5%	39,5%	4,6%	1,4%
Ескерту: көзі [11]					

Мысалы, Құлан ауылдық округінің шаруашылығы. Т. Рысқұлов ауданының халқы 200-ге жуық адамды құрайды (10 сурет). Әрбір шаруашылықта бір мәселе: ауыз судың болмауы. Мұнда тұз деңгейі нормадан жоғары 11-15 метр тереңдікте құдықтар бар. Ішуге жарамды суға қол жеткізу 300-400 метр тереңдікте қамтамасыз етіледі.

10 сурет - Жамбыл облысы Т. Рысқұлов ауданы "Жүгірме" шаруашылығы
Ескерту: авторлардың фотосуреті

«Жүгірме» шаруа қожалығы Т. Рысқұлов ауданында трассада 20 км жерде орналасқан. 2008 жылы үш адамнан тұратын отбасы құрылды. Шаруашылық

Жамбыл облысының дала аймағында орналасқан, оның 610 га жер алқабы бар. Оның ішінде 40 га шаруашылық құрылыстарға жатады (7-сурет, 2-қосымша). Жазғы уақытта температура 35-40°C, ал жауын - шашынның орташа мөлшері - 400 мм-ге жуық, себебі құрғақ климат басым. Ауыл шаруашылығы алқаптары жайылымдар (88%) және егістік жерлер: сұлы, клевер, бидай және арпа (12%).

Судың жетіспеушілігі проблемасының шешімін іздеу шетелдік тәжірибеде кеңінен таралған. Қазіргі заманғы тәжірибе әртүрлі әдістермен ("Fontus", "Water-Gen - 350G", "DroughtMaster") су алу бойынша эксперименттік әзірлемелер туралы едәуір ғылыми базаға ие. Сонымен қатар, олар олардың өнімділігінің жеткіліксіздігі не жоғары шығындылығына байланысты кеңінен қолданылмады.

Австралиялық ғалым Кристоф Ревизор (2016 ж., "Fontys") батарея мен конденсатор ұсынды. 0,5 л / сағ суды шығарады. Бұл жабдықты орнату үшін белгілі бір климаттық жағдайлар қажет, мысалы, ауа температурасының жоғары ылғалдылығы [13].

Арье Кохави (2009 ж., "Water-Gen-350G") әскери американдықтар пайдаланатын су генераторын әзірледі. Алайда, су алу үшін отынның едәуір шығыны қажет.

"Drought Master" Терри Леблю су конденсациялау машинасы (2008 ж., АҚШ) – су, аппараттың қабырғалары бойынша әйнек сақтауға арналған резервуарға жиналады. Электр энергиясына кететін шығындар, оның сапасы дистилляциялауға жақын, бірақ электр энергиясына кететін шығындар бірнеше есе артады.

Жамбыл облысының климаттық жағдайына "ViV" аппаратының негізгі сипаттамалары мен параметрлері сәйкес келеді [16].

2.3 Инновациялық технологияны енгізудің экономикалық көрсеткіштері

Ұсынылып отырған жоба қосымша қызметкерлерді жалдауды талап етпейтін ауадан су алу жабдығын орнатудан тұрады, өйткені әкімдік бөлімшесінде мамандандырылған персонал бар, сондай-ақ әлеуметтік жобаға қатыса алатын волонтерлерді (мамандарды) тартуға болады.

Бұдан басқа, жабдықтың одан әрі жұмыс істеуі үшін инженер-механикті жұмысқа орналастыру қажеттілігі жоқ, өйткені олардың жұмыс істеуін осы жабдық орнатылатын адамдар қадағалайды.

Жобаның жүзеге асырылуын біз келесі критерийлер бойынша бағаладық:

- іске асырудың экономикалық мүмкіндігі (құны, мерзімі, әсері));
- іске асырудың технологиялық мүмкіндігі (ресурстар, технология, құралдар)

Жобаның әсері сондай-ақ шығындарды азайтуды, халықтың өмір сүру деңгейі мен сапасын арттыруды, жұмыстың икемділігі мен жылдамдығын арттыруды қамтуы мүмкін.

Жамбыл облысының Табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасы жобаны жүзеге асыруды ұйымдастыратын және бақылайтын қызметкерлерді бөледі деп болжануда. Сондықтан үй-жайларды жалға алу үшін, Коммуналдық қызметтерге, ұйымдастыру техникасына, коммуникацияға және т. б. арналған қаражатты салудың қажеті жоқ.

Ауадан су алу технологиясын енгізуді бағалау мақсатында біз шығындар сметасының жобасын әзірледік. Жабдықты монтаждау үшін бізге "Строй-мир" ЖШС-нің прайс-парағы негізінде шығындары анықталған жиынтықтаушы құралдар қажет. Салыстыру үшін "Строй-мир" ЖШС-нің басқа компанияларында осындай жабдықтардың құны бойынша ақпарат келтірілген, "KazakhСтрой" ЖШС және "Строй-мир" ЖШС-нің 86 600 теңгеге айырмашылығы. "Рай" және "KazakhСтрой" ЖШС компаниялары 65900 тг. "Рай" ЖШС және "Строй-мир" ЖШС компаниясы 20700 тг. Арасында ұсынылған баға жабдықтардың бөлшектері таңдалды оңтайлы - осы кестенің 7 көрінеді, бұл жобаны жүзеге асыру үшін енгізу жабдықтарды алғаннан кейін, суды, ауаны қажет 1,2 млн. тг.

7 кесте - Жабдық бөлшектеріне арналған шығыстар

Атауы	Сипаттамасы	Көлемі, шт.	Құны за 1 шт, тг.	Жалпы құны , тг.
1	2	3	4	5
Құбыр	Жіксіз, болат, мырышталған, кепілдікпен, d= 1 м, 16 м	1	42700	683200
Pedrollo Vxm 15/35-N Сорғы	45 м3/сағдейін және арынмен 54 м дейін сұйықтықты беру.	1	135000	135000
Шланг	Үшқабатты , тегіс, сыртқы және ішкі қабаты ПВХ жасалған, 20 м	1	500	10000
Сұйықтыққа арналған сыйымдылық (1 тонна)	Пластикалық. Көлемі 1 тонна	1	55000	55000
Шыны	Жылу өткізгіштігі 0,052 Вт /м·к., температураға төзімділігі 450 °С, 8 м2	1	2500	20000
Күн батареялары	қуаты 500 В 250Р 24В 2 дана. Инвертордың жоғарғы қуаты 2000 Вт АКБ сыйымдылығы 200 Ач	2	130000	260000

7 кестенің жалғасы				
1	2	3	4	5
Ауа желдеткіш (ветротурбина)	жоғары қысым жасауға және әуе ағыны қозғалысының үлкен жылдамдығын дамытуға қабілетті ортадан тепкіш ауа айдау схемасы бар	1	85000	85000
Икемді ауа өткізгіш	болат сымнан жасалған спиральді қаңқасы бар полиэфирлі лентамен ламинатталған алюминий фольгасы.: жұмыс температурасы -30° С +100° С	1	6500	6500
Материалдың жалпы құны	1 254 700			

Жалпы, жабдықты орнату, бұрғылау жұмыстары үшін 6 жұмысшы қажет. Еңбекке ақы төлеу - кесімді. Осылайша, орындалған жұмыс көлемі бойынша жалақыны теңгемен есептеуге болады, қызметтерді төлеу үшін жалпы сома шамамен 500 000 теңгені құрайды (8-кесте).

8 кесте - Инновациялық жабдықты орнатуға арналған қызметтер құны

№	Жұмыс түрі	Қызмет бағасы (тг.)	Көлемі	Жалпы (тг)
1	2	3	4	5
	Бұрғылау	20 000 метрге	13 метр	260 000
	Орнату	100 000	---	100 000
3.	Тасымалдау	100 000	---	100 000
Жалпы қызметтің құны				460 000
Ескерту: авторлар жасаған				

Жобаны жүзеге асыруға жұмсалатын шығындар 1 714 700 теңгені құрайды. біз кестеден көре аламыз (9-кесте).

9 кесте – «ViV» жабдығын орнатуға арналған шығындар сомасы»

Шығындар атауы	Сомасы тг.
Жабдық бөлшектеріне арналған шығыстар	1 254 700
Инновациялық жабдықты орнату	460 000
Жиыны	1 714 700
Ескерту: авторлар жасаған	

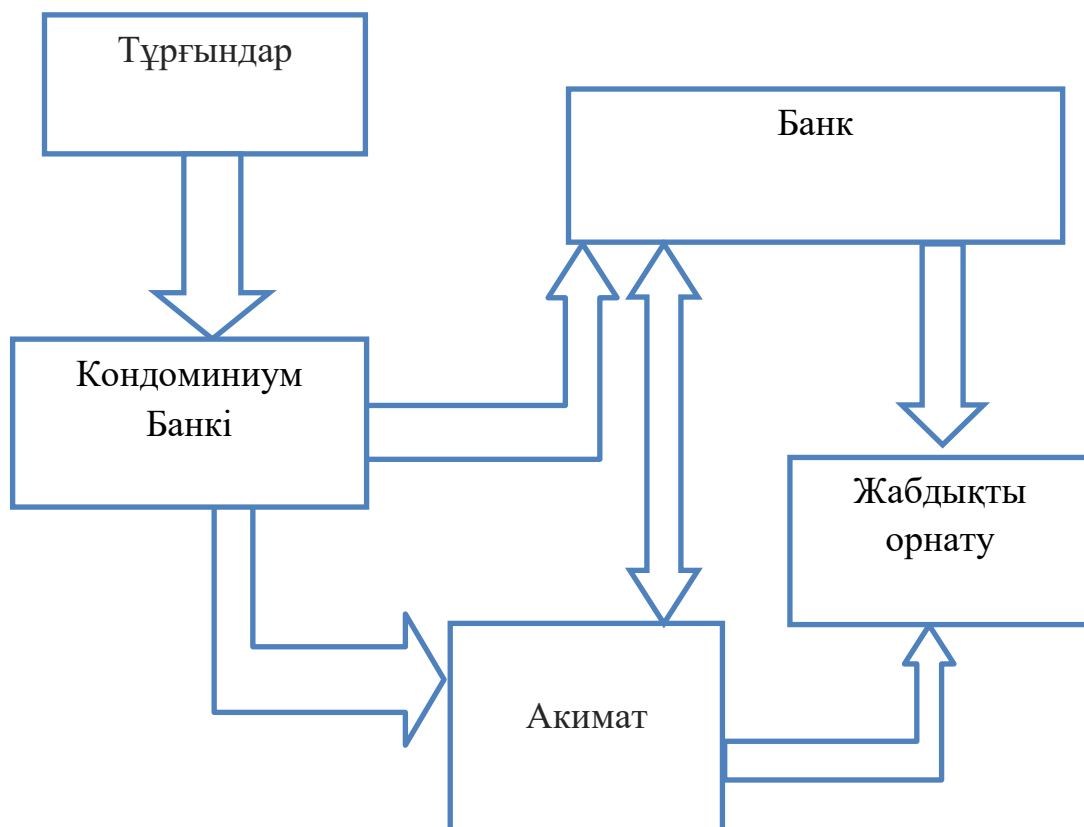
Жобаның ұсынылған идеясы Т. Рысқұлов ауданының әкімдігімен қолдау тапты. Орындауға жауаптылар-Т. Рысқұлов ауданының Құлан ауылдық округі бөлімі . Осылайша, инновациялық жобадан экономикалық тиімділік шығындарды төмендетуді, халықтың өмір сүру деңгейі мен сапасын арттыруды, жұмыстың икемділігі мен жылдамдығын арттыруды көздейді.

3 ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ НЕГІЗІНДЕ ХАЛЫҚТЫ АУЫЗ СУМЕН ҚАМТУДА МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕ СЕРІКТЕСТІКТІҢ МҮМКІНДІГІ

3.1 Құлан ауылы, халықты «ViV» инновациялық технологиясы негізінде ауыз сумен қамтамасыз етудің МЖӘ тетігі

Адам қызметі әрдайым тауарларды, қызметтерді және технологияларды өндіру мен тұтынумен байланысты және оларды өндіру үздіксіз жақсарып келеді. Оның дамуымен экологиялық стандарттарға сәйкестік жағдайлары нашарлады. Біртіндеп, қоғамның «жасыл экономика» идеясына біртіндеп кірді, бұл адамның қызметі ең жаңа технологияларды қолданып, қоршаған ортаның экологиялық жағдайына зиян келтірместен өнімді немесе қызметті тиімді және тиімді жасау үшін ресурстарды пайдалану керек болатын экономикалық бағыттың түрі. Жасыл экономиканың қағидаларының бірі - жаңартылатын энергия көздерін ұтымды пайдалану. Ең танымал көздер - күн энергиясы (күн панельдері), жел (жел диірмендері) және су (гидроэлектростанциялар). Ауыз сумен қамтамасыз етілмеген елді мекендерде су беру туралы ақпарат іздеу А. Левин аппаратының пайдасына таңдау жасауға мүмкіндік берді. Осы жобаны дамытудың негізі және алғышарты - оларға ауданның ауылдық жерлеріндегі тұрғындардың қажеттілігі. Тұрар Рысқұлов Жамбыл облысы. Жобаның гипотезасы - балама су көздерін пайдалану арқылы шалғай елді мекендерге және елді мекендерге сапалы ауыз сумен қамтамасыз ету мәселесін шешу үшін ықтимал қатысушыларға (әкімшілік, іскерлік орта, тұрғындар және т.б.) «байланыс нүктелерін» табу. Мұнда біз израильдік инженер А. Левиннің «Ауадан су» - «ViV» жабдықтарын тиімді орнатуды ұсынамыз. Оны жүзеге асыру үшін Құлан ауылдық округінің әкімдігі, іскерлік және жергілікті тұрғындар арасындағы тұрақты қарым-қатынас маңызды. Бағдарлама бойынша жауапты тұлға ретінде Жамбыл облысының әкімдігі тұрғын үй алаптарының инфрақұрылымын дамыту бойынша болжамдарға сүйене отырып, «АқБұлақ» бағдарламасы бойынша 2020 жылға дейін 612,4 млн. Теңге бөлуді көздеп отыр. Бұл А.Левиннің «ViV» инновациялық жабдықты қолдануын өзектілдіреді. Әкімдік мемлекеттік мүдделер өкілі және негізгі инвестор ретінде келесі функцияларды орындайды: қаржыландыру (ішінара, бюджеттік қаражат есебінен), бақылау және үйлестіру. Әкімдіктің ролі инвесторларды проблемалық аудандардың экономикалық әлеуеті мен инновациялық жобаларды іске асыру үшін қол жетімді мүмкіндіктер туралы хабардар етуден тұрады.

Мониторингті Жамбыл облысында Табиғи ресурстар және ресурстарды пайдалану департаменті жүргізеді. Жамбыл облысы әкімдігінің және жеке капиталдың қолдауымен жоба мемлекеттік қаражат есебінен 50% қаржыландырылады. Бизнестің рөлі жабдықты тасымалдауға және сақтауға, ViV жабдығына арналған бөліктерді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Нархоз университеті - бұл жобаға жарнама жұмыстары (материалдар дайындау), маркетингтік зерттеулер және басқа жабдықтарды орнату бойынша ақпараттық база. Сондай-ақ, кондоминиумды қаржылық және басқа да ресурстарды тиімді пайдалану үшін пайдалануға болады. Ол мынадай түрде жүзеге асырылуы мүмкін: мемлекет алғашқы үш жылда мемлекеттік және жеке қаражат есебінен инновациялық технологияларды орнатады. Кейін біз тұрғындарды кондоминиумды тіркеу үшін бірнеше үйдің санына ұсынамыз және кейінірек әкімдіктің орындау үшін кепілдік міндеттемелерін алған жағдайда, ішкі қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін төмен пайыздық мөлшерлемені банктен қарыз қаражатын ала аламыз (9-сурет).

Сурет 11 - «ViV» инновациялық технологиясын қайта құру кезінде кооперативке халықтың өзара әрекеттестігі
Ескерту: авторлар құрастырған.

Мемлекеттік сектордың да, жеке бизнестің де одан әрі дамуы жобаның табысты нәтижесіне байланысты. Мемлекет үшін ауадан су алу үшін жабдықтың жұмыс істеуінің арқасында қоршаған ортаға зиян келтірмеуі

және импортталатын ауыз суға тәуелділігі азайғаны маңызды. Ал жеке меншік бизнес үшін жабдықтар тиімді және үзіліссіз жұмыс істеуі аймақтың тұрғындарының әлеуметтік мәселелерін шешуге қатысуға мүмкіндік береді. Жабдықтың орналасуы қарапайым. Ол мыналарды қамтиды: жел турбинасы және вертикальды орнатылған 12 метрлік түтік жерге түседі. Бастапқыда бұрғылау 13 метр тереңдікте жүргізіледі, содан кейін ең төменгі бөлігінде цемент ерітіндісімен немесе темір жинақталған суды жинауға арналған, содан кейін диаметрі 1 м екі алты метрлік құбырлар ыңғайлылық пен ресурстарды тиімді пайдалану үшін тігінен төмендетіледі. Түсіруден кейін екі құбыр бір-біріне дәнекерленген. Содан кейін мұнарада жел сорғы қондырғысы орнатылып, су сорғысын, дөңгелекті және басқа да қосалқы бөлшектерді орнатады. Орнату ішінде жақсы ауа үрлеуі үшін жабдықтың үстіңгі бөлігіне 3-4 метрлік құбыр да орнатылып, контрастын төмен температураны ұстап тұру үшін көбікпен қапталған (оралған).

Суды қабылдау құрылғысының принципі. Су желдеткішті айналып өтуге әкеліп соқтыратын жел турбинасының айналуына байланысты шығарылады, ол сыртқы ауа саңылау арқылы кіруге және оны құбырлар қабырғалары бойымен төмендетуге мүмкіндік береді - су буының конденсациясы төмен температурада болатын аймақтарға. Су буларынан шыққан ауаның құрылғының ортасынан шығып, саңылаулардың жоғарғы бөлігіне жетеді және тесік арқылы шығады. Құбырлардың төменгі бөліктерінде жинақталған конденсацияланатын су жоғарғы жағына сорылып, жинау цистерналарына шығарылады.

Жобаға қол жеткізу үшін біз оның негізгі кезеңдерін қарастыруды ұсынамыз

Бірінші кезең - ақпараттық-насихаттау, ақпарат жинау және өңдеу, мемлекеттік әлеуметтік жобаның негізінде инновациялық жобаны әзірлеу бойынша жұмыстардың басталуы, кейіннен ақырғы кезеңдегі ақпараттардың толық жинағы.

Екінші кезең - бұл басты мәселе, себебі ол Жамбыл облысы әкімдігі тарапынан ұсынылған. Ақпаратты енгізу, ойлау үдерісі, шешім қабылдау, жоспарлау және болжау, жобаның басталуымен басталады. Белгіленген тапсырмаларды орындағаннан кейін нәтижелер нақтыланады және нәтиже бойынша жұмыс барысында барлық ерекшеліктер көрсетіледі.

Үшінші кезең - соңғы болып табылады. Бұл шалғайдағы елді мекендерді сумен қамтамасыз етудің тиімділігін, облыстық бюджетті сумен жабдықтауға жұмсалатын шығындарды азайтуды, ауыл шаруашылығын дамытуға оң әсерін және жабдықтарды (кондоминиумдарға интеграциялау) мүмкіншілігін ескеретін басты кезең. Сонымен, біз «Судан әуе» - «ViV» (4 қосымша) инновациялық жабдықты А. Левиннің жобасын іске асырамыз.

Үшінші кезең - соңғы болып табылады. Бұл шалғайдағы елді мекендерді сумен қамтамасыз етудің тиімділігін, облыстық бюджетті сумен жабдықтауға жұмсалатын шығындарды азайтуды, ауыл шаруашылығын дамытуға оң әсерін және жабдықтарды (кондоминиумдарға интеграциялау)

мүмкіншілігін ескеретін басты кезең. Сонымен, біз «Судан әуе» - «ViV» инновациялық жабдықты А. Левиннің жобасын іске асырамыз.

3.2 «ViV» инновациялық технологиясы негізінде халықты ауыз сумен қамтамасыз ету тетігін енгізу

Тәуекелдер жағымсыз оқиғаның ықтималдығы мен салдарының жиынтығы болып табылады. Қолайсыз оқиғаның ықтималдығын білу қолайлы оқиғалардың ықтималдығын анықтауға мүмкіндік береді.

Ықтимал тәуекелдерді анықтау, сондай-ақ оларды негіздеу үшін біз SWOT талдауын дайындадық (10-кесте).

10 кесте – "ViV" жобасын енгізуді SWOT-талдау»

	<i>Мықты жақтары</i>	<i>Әлсіз жақтары</i>
Ішкі орта	- төмен шығындар - құрылыстың оңайлығы - Жабдықтардың бөліктері болуы - Пайдалануға оңай - Жаңару мүмкіндігін жақсарту	- суды төмен өндіру (500 л / тәул) - қоршаған ортаның экологиялық жағдайына су сапасының тәуелділігі -Жабдықтарды пайдалану туралы аз білімдер
	<i>Мүмкіндіктер</i>	<i>Қауіп-қатерлер</i>
Сыртқы орта	- Ауылдарды сумен қамтамасыз ету - Облыстың сумен жабдықтауға жұмсалатын шығындарын азайту - Ауыл шаруашылығын дамытуға оң әсерін тигізеді	Үкімет пен бизнестің әлсіз қызығушылығы
Ескерту: авторлар құрастырған		

Кесте көрсеткендей, әлсіз жақтары жоспарланған іс-әрекеттерді жүзеге асырмау үшін маңызды фактор болып табылмайды.

Осы жабдықты орнату туралы идеяны танымал ету өздігінен орнату және халықты ары қарай пайдалану үшін қажетті ынталандыруды тудырады.

Бұл құралдың қарапайымдылығына және компоненттердің болуына байланысты мүмкін, бұл осы жобаның екінші ерекшелігі. Үшінші маңызды артықшылығы - бұл жоба бір үйге ауыз сумен қамтамасыз етуден бастап кішкене елді мекенге толықтай су беруді қамтамасыз ету үшін кең ауқымды өтінімдерге ие.

Қазіргі таңда бұл жобаның өзектілігіне қарамастан, мемлекеттік органдардың және жекеменшік сектордың өкілдерінің нашар қызығушылығы осы жобаның іске асырылуына қауіп төндіреді. Осыған байланысты халықты және мүдделі тұлғаларды осы жобаның артықшылықтары туралы жоғары сапалы және жан-жақты ақпаратпен қамтамасыз ету қажет. Қолайсыз оқиғалардың пайда болуы жобаның құнын, іске асыру мерзімдерін қозғауы мүмкін, тіпті жобаның өзін өзгертуге мәжбүр етуі мүмкін, демек, даму сатысында жоба қауіп-қатерлері немесе жоба дағдарысы деп аталатын жағымсыз оқиғаларды болжау қажет. Осыған байланысты біз инновациялық жобаны іске асырудың қауіп-қатерін және теріс салдарын азайту жөніндегі шараларды ұсындық (11-кесте).

Таблица 11 – Жобаны іске асырудағы макроэкономикалық тәуекелдер

Атауы	Сипаттамасы	Тәуекелдерді бағалау	Азайту шаралары
1	2	3	4
Инфляция	Нақты инфляцияның өсуі 6-8% -дан жоғары	Шағын	Сату бағасын реттеу қажет болуы мүмкін.
Валюта бағамы	Күтілетін девальвация	Жеткілікті	Жергілікті жабдықты өндіруді жандандыру
Ескерту: авторлар құрастырған			

12-кесте жоба тәуекелдерін бағалауды негіздейді, негізгі түрлерін қамтиды: жобаны іске асыру мерзімдерінің ұлғаю қаупі, жабдықтарды жеткізудегі қиындықтар, нақты емес мерзім мен бюджеттер, жоба бойынша жұмысты жоспарлау қателері.

Қазақстан су ресурстарының үлкен тапшылығы бар елдер санатына жатады. Өңірде су объектілерін ластау көздері тау-кен, металлургия және химия өнеркәсібі кәсіпорындары, қалалардың коммуналдық қызметтері болып табылады, олар нақты экологиялық қауіп тудырады.

12 кесте - Жобаны іске асырудың аймақтық тәуекелдері

Тәуекелдің түрі	Себеп	Салдары	Азайту үшін шаралар
1	2	3	4
Инновациялық жобаны әзірлеу үшін қажетті ақшаны алмауы	Өңірлік билік инвесторларды инновациялық жобаның жеткілікті тиімді екендігіне сендіру мүмкін еместігі себепті тарта алмайды.	Жобаның шығындарын арттыру	Қаражатты күтпеген шығындарға резервтеу. Тәуекелдерді бөлу қаржылық қызметті дамытуда жүзеге асырылады жоба жоспары мен шарттық құжаттар
Жобаның мерзімін ұзарту қаупі	Қаржыландыруды тарту	- Жобаның қаржылық көрсеткіштерінің нашарлауы; - жоба жоспарына н ауытқу.	- Жобаны іске асыру уақытша бақылау, мерзімдер мен ресурстарға уақтылы түзету; - ресурстарды қайта бөлу
Бәсекелестікті арттыру	Инновацияларды бәсекелестермен салыстыра отырып, ғылыми зерттеулер мен әзірлемелерге, жаңа технологияларды енгізуге қажетті қаражаттың жетіспеуіне байланысты	Жобаның орындалмауы салдарына н ықтимал шығындар пайда болуы	Бәсекелестердің ықтимал әрекеттері олардың қызметін жүйелі түрде талдау және олардың шешімдерінде есепке алына отырып қарастырылуы керек.
Жабдықтарды жеткізудегі қиындықтар	Аппарат жабдықтарын кешіктіру	Жобаны жүзеге асырудан бас тарту	Қосалқы бөлшектердің шағын топтамаларын жеткізу; алдыңғы төлемнен кейін жаңа партияларды жеткізу
Ескерту: авторлар құрастырған			

Ауыз сумен қамтамасыз ету саласындағы мемлекеттік бағдарламаларды ойдағыдай іске асыру үшін қоғамның белсенді қатысуы қажет. Бизнес-құрылымдардың және жұртшылықтың қатысуымен бұл

мәселені шешу механизмдерінің бірі ұсынылған «ViV» технологиясын енгізу болып табылады. 13-кесте жобаның күтілетін нәтижелерін көрсетеді.

Осылайша, жобаны жүзеге асыру барысында біз әлеуметтік, экономикалық және экологиялық нәтижелерге қол жеткіземіз, бұл мәселені шешу механизмі Жамбыл облысында пайда болады және өз ұстанымынан артықшылықтар табудың үлкен мүмкіндіктері бар.

Бұған қоса, аймақтағы мұқтаж ауылдарға қаржылай көмек көрсету қажет, оған біз әр елді мекен үшін осындай жабдықтарды қажет етуге баға беруді ұсынамыз.

13 кесте - Аркадий Левиннің «ViV» суларынан су алу жобасының нәтижелері

Әсері	Сипаттама
1	2
Әлеуметтік	- суды пайдаланудың қол жетімділігі - халықтың ауруларын азайту
Экономикалық	- іскерлік және жергілікті билік органдарының өзара іс-қимылы негізінде өңірді сумен қамтамасыз етуді ұйымдастыру - Атмосфералық ауаның 90-95% -ын мақсатты пайдалану есебінен облыстың әлеуметтік-экономикалық шығындарын төмендету - барлық ауылдық жерлерде суды тұтынуды оңтайландыруға мүмкіндік беретін кәсіпкерлер мен жұртшылыққа жеткізу механизмі
Экологиялық	- Жамбыл облысы мен ауылдық елді мекендердің экологиялық мәртебесінің өзгеруі, яғни, өндірілген таза су көздерін ұлғайту және бүкіл аймақты қамтамасыз ету - қоршаған ортаға зиянды әсер етпейтін, ұтымды табиғатты басқару
Ескерту: авторлар құрастырған	

Сондықтан болашақта біз су ресурстарын пайдалану саласындағы экономикалық механизмді дамыту қажеттілігіне сенімділікті қамтамасыз ете аламыз.

ҚОРЫТЫНДЫ

Су - адам қызметінің ажырамас бөлігі, ал ғасырлар бойы адамдар шаруа қожалықтарын тұщы су көздерінің маңайында жүргізген болатын. Географиялық орналасуына байланысты Қазақстанда су ресурстары жетіспейді.

Жамбыл облысы, өзендері мен өзендерінде орналасқан көлдерге қарамастан, тұщы судың жетіспеушілігін бастан өткеруде, бұл аймақтың тұрғындарының тұрмыс жағдайын қиындатып, оның экономикалық дамуына әсер етеді.

Өңірдің дамуы кезінде шектелген табиғи су көздері ең маңызды мәселе болды, дегенмен, байырғы тұрғындар бұл мәселені шешіп, үйде пайдаланылатын табиғи сүзгілеу суын (төмен минералданған) пайдаланып, ауыз суды тауып, бір-бірінен шамамен бір шақырым жерде жинады, 15-25 метр тереңдікте.

Дипломдық жобаны іске асырудан күтілетін нәтижелер:

- өңір тұрғындарының әлеуметтік-экономикалық мәселелерін шешу бойынша жергілікті басқару органдарының құзыретін іске асыру;
- өңірдің әлеуметтік мәселелерін шешуде бизнес-құрылымдарды тарту;
- Жамбыл облысының кейбір елді мекендерін сапалы ауыз сумен қамтамасыз етуді жүйелі ұйымдастыру;
- суды жинаудың инновациялық технологиясы негізінде халықты сапалы сумен қамтамасыз ету мәселелерін шешуде шығындарды оңтайландыру;
- халық ауруларының деңгейін төмендету;
- өзін-өзі реттеу ұйымдарын құру жолымен жергілікті халықтың азаматтық белсенділігі мен жауапкершілігін арттыру;
- жергілікті басқару, бизнес және білім беру органдары арасында тұрақты байланыстарды қалыптастыру.

Айта кету керек, бұл шешімдер аймақтағы суды тұтыну деңгейін толығымен қамтымайды. Бұл халықты ресурстың экономикалық жағынан басқаруға, сондай-ақ жер қойнауындағы судың жаңа кен орындарын іздеуге күш береді. Сіз қаншалықты салқын болсаңыз да, кен орындары кеуіп кетуі мүмкін, ал тереңірек бұрғылау немесе суды бұру жұмыстары қиын және қаржылай қымбат процесс болып табылады және аймақтағы экологиялық жағдайға теріс әсер етуі мүмкін.

1) МЖӘ құралдары көбінесе әлеуметтік инфрақұрылым салаларында қолданылады. Әлеуметтік объектілерді салуда жеке инвесторды табуға қиындыққа соғады, себебі берілген жобаларды табыстылығы өте төмен, қайтарым кезеңі өте ұзақ. Білім беру саласында МЖӘ механизмі мектепке дейінгі тәрбие беруде кең қолданысты тапты, ал жалпы білім беру объектілерін салуда бекітілген келісімдердің саны аз, көбінесе мектепке тамақтандыру қызметін көрсету немесе ғимаратты жалдау бойынша МЖӘ келісімдері бекітіледі.

2) Ұсынылған жоба Рыскулов ауданының әлеуметтік-экономикалық даму көрсеткіштерін көтере алады, яғни жергілікті бюджетке жүктемені төмендетеді, бюджеттің кіріс бөлігін толтырады, су тапшылығын төмендетеді, жаңа жұмыс орындарын құрып, жұмыссыздық деңгейін қысқартады.

Қазіргі уақытта Үкімет халық шаруашылығын сумен қамтамасыз етудің барабар деңгейлері бойынша әр түрлі бағдарламаларды жүзеге асырып келеді. Бұл мақсатқа жетудің басты жолы - мемлекеттік-жекеменшік серіктестік механизмі (МЖӘ) механизмі арқылы бизнес-құрылымдарды тарту және аумақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуына жәрдемдесудегі халықтың жауапкершілігін арттыру. Қ.Сатпаев университетінің студенттері, біздің жобамызда бұл ахуалды ескеріп, таза су көзінің баламалы түрлерін табу туралы материалдарды әзірледік. Біздің жұмысымыз елдегі ауыз сумен проблеманы шешуге көмектесетініне сенеміз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 4 сәуірдегі №786 Жарлығы Қазақстанның су ресурстарын басқару МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАСЫ және "Мемлекеттік бағдарламалар тізбесін бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 957 Жарлығына толықтыру енгізу туралы»

2 "Қазақстан Республикасының 2001-2010 жылдарға арналған "Ауыз су "Мемлекеттік бағдарламасы туралы" Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығының жобасы туралы " Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 13 желтоқсандағы №1625 Қаулысы»

3 Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 9 қарашадағы № 1176 Қаулысы. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мемлекеттік басқару деңгейлері арасындағы өкілеттіктердің аражігін ажырату мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы

4 Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан Халқына Жолдауы А. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қаласы, 2011 жылғы 28 қаңтар

5 2015 жылғы 31 қазандағы № 379-V ҚРЗ Заңы»

6 "Концессиялар туралы" 2017 жылғы 27 желтоқсандағы № 126-VI ҚР Заңы»

7 "Қазақстан-2050" Стратегиясы - тез өзгеретін тарихи жағдайлардағы жаңа Қазақстан үшін жаңа саяси бағыт

8 Жамбыл облысы әкімдігінің ресми интернет - ресурсы - <http://zhambyl.gov.kz> / [жүгіну күні-12 ақпан 2019 жыл]

9 "Ұлт жоспары" бес институционалдық реформаны жүзеге асыру бойынша 100 нақты қадам " - Жаһандық аграрлық өндірісіндегі азық-түлік бәсекелестігі. 2016 жылғы 1 қаңтардан 1 сәуірге дейін жарияланған.

10 ҚР Парламенті Мәжілісінің Төрағасы Н. Толығырақ оқу "Қазақстан Республикасының елді мекендерін сапалы ауыз сумен қамтамасыз етудің өзекті мәселелері"тақырыбындағы парламенттік тыңдауларда[Астана қ., 2017 жылғы 24 қараша].

11 "Өңірлерді дамытудың 2020 жылға дейінгі бағдарламасы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2012 жылғы 14 желтоқсандағы "Қазақстан - 2050 "Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты" және 2014 жылғы 11 қарашадағы" НұрлыЖол - болашаққа бастар жол "атты Қазақстан халқына Жолдауын іске асыру шеңберінде әзірленді.

12 ҚР тұтынушылардың құқықтарын қорғау Комитетінің Интернет-ресурсы <http://economy.gov.kz> [жүгіну күні-2018 жылғы 12 ақпан]

13 Вода из воздуха – Fontus, <http://fontus.at/>[дата обращения – 23 февраля 2018 год]

14 The Official Cell-Gen Homepage | Water Filter | Water Cooler |, http://water-gen.com/news_publications.html [дата обращения – 23 февраля 2018 год]

15 Drought Masters - Changing lives, one invention at a time. - <http://droughtmasters.net/> [дата обращения – 23 февраля 2018 год]

16 Устройство А.Левина “Вода из воздуха” <http://schema-z.ru/2016/04/26/> [дата обращения – 23 февраля 2018 год].